

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Politický systém ČSR 1918–1929

Šárka Vejpravová

Stod 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Politický systém ČSR 1918–1929

Šárka Vejpravová

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Stod 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Stod, duben 2013

Děkuji tímto panu PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za vedení práce a cenné rady a připomínky, které mi během psaní poskytoval.

Obsah:

1 Úvod	1
2 Vznik první republiky v kontextu přelomových událostí roku 1918	5
3 Politické strany v první Československé republice do roku 1929	13
3.1 Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (RSZML)	14
3.2 Československá strana socialistická (ČSNS, od roku 1926 Československá strana národně socialistická).....	21
3.3 Československá národní demokracie (ČsND).....	25
3.4 Československá strana lidová (ČSL).....	31
3.5 Komunistická stran Československa (KSČ).....	37
3.6 Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD).....	44
3.7 Německé politické strany v Československu	49
3.8 Slovenské politické strany	55
3.9 Maďarské politické strany	57
4 Volební výsledky a volební právo	61
5 Závěr	65
6 Použitá literatura.....	68
7 Resumé.....	74
8 Příloha	75

1 Úvod

Diplomová práce nese název „Politický systém ČSR 1918–1929“, věnuje se stranickému uspořádání československého státu ve zmíněném období a je rozdělena do tří kapitol. První z nich se zabývá historickým vzhledem do okolností vedoucích ke vzniku Československé republiky v roce 1918 a událostmi jejího počátečního politického vývoje na začátku 20. století.

Druhá kapitola analyzuje samotné politické strany v Československu ve vymezeném období, konkrétně se jedná o Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, Československou národní demokracii, Československou stranu lidovou, Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, Komunistickou stranu Československa a Československou stranu socialistickou (do roku 1926 národně socialistickou). Autorka v této kapitole neopomenula ani nejvýznamnější slovenské politické subjekty a strany německé a maďarské národnostní menšiny. Druhá část práce se nejprve věnuje všeobecným informacím o stranickém systému v období let 1918–1929 v ČSR. V rámci podkapitol o konkrétních politických subjektech se text zaměřuje na jejich vznik, působení a vliv na československou politickou scénu. Autorka neopomenula ani politické programy konkrétních stran, jejich vnitřní strukturu, jimi založené satelitní organizace a tiskové orgány. Zatímco československé politické strany jsou v kapitole rozděleny do samostatných podkapitol, slovenské strany, které také měly vliv na utváření politického prostředí Československa, a politické subjekty národnostních menšin, a to především Němců a Maďarů, kteří se rovněž aktivně podíleli na utváření československého politického spektra a na činnosti zákonodárského sboru, jsou pojaty jako jedna podkapitola.

Třetí kapitola diplomové práce je věnována volebním výsledkům a volebnímu právu. Text se nejprve zaměřuje na historii volebního práva a ustanovení parlamentu, vlády a úřadu prezidenta. Druhá část této kapitoly se zabývá volebními výsledky z let 1920, 1925 a 1929.

V první části týkající se historického vzhledu do událostí spjatých se vznikem a vývojem ČSR autorka čerpala informace z knihy „*Boj o hrad /I./“ od Antonína Klimka. Kniha se zabývá obdobím 1918–1925 a podrobně popisuje události spjaté se vznikem samostatného československého státu a jeho politickým vývojem. Autorka v této části diplomové práce využila také publikaci nesoucí název „*Československá demokracie*“ od Evy Brokové.*

Další kniha, již autorka pro svou práci studovala, a to konkrétně pro její druhou kapitolu, byla „*Český stranický systém ve 20. století*“ od Ladislava Cabady a Davida Šance. Kniha se věnuje stranickému systému především v době první republiky. Z této knihy byly využity především všeobecné informace týkající se politického systému Československa v letech 1918–1929.

Další dílo, využitě při studiu byla publikace „*Republikánská strana*“ od Josefa Harny, která se stala stěžejní pro podkapitolu věnující se Republikánské straně zemědělského a malorolnického lidu. Je strukturálně rozdělena do několika dílčích kapitol zabývajících se politickým programem, organizační strukturou, satelitními organizacemi strany a působením strany v politickém systému ČSR. Kniha byla nedílnou součástí při zpracování této podkapitoly, obsahuje důležité informace o politickém směřování Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (agrární strana) v období od roku 1918–1929.

Ve druhé části textu v podkapitole nazvané Československá strana socialistická (ČSNS, od roku 1926 Československá strana národně socialistická) bylo čerpáno ze dvou publikací. První odborná studie nese název „*Český národní socialismus*“ od Josefa Harny a líčí politickou historii ČSNS. Druhá publikace pod názvem „*Česká politická pravice*“ od Jany Čechurové se zabývá historickým průřezem působení ČSNS v politickém spektru Československa. Z této knihy autorka čerpala především informace v rozmezí let 1918–1929.

Další studie, která byla použita ve druhé části diplomové práce, se nazývá „*Československá strana lidová*“ od Miloše Trapla. Je rozdělena do několika dílčích kapitol věnovaných působení strany v politické sféře ČSR. Další odbornou studií, z které autorka čerpala v této podkapitole zabývající se Československou stranou lidovou, byla „*Český politický katolicismus v letech 1918–1938*“ taktéž od Miloše Trapla. V této knize byly použity především informace týkající se politického programu ČSL.

V druhé části diplomové práce zabývající se Komunistickou stranou Československa autorka čerpala především z jedné knihy a odborné studie. První publikace nese název „*15. 5. 1921–založení KSČ: ve službách Kominterny*“ od Martina Nechvátala. Tato kniha se věnuje především vzniku komunistické strany a jejímu zařazení do politického systému ČSR. Odborná studie použitá v této podkapitole nese titul „*Komunistická strana Československa*“ od Pavla Marka. Publikace se zabývá založením Komunistické strany v Československu a jejího působení na politické scéně státu až do roku 1938. V dílčích kapitolách této knihy se autorka zaměřila na časové období 1918–1929.

V této části autorka také čerpala z odborné publikace „*Československá sociálně demokratická strana dělnická*“ od Jana Kuklíka. Publikace byla nedílnou součástí pro diplomovou práci při zpracování podkapitoly věnující se Československé sociálně demokratické straně dělnické. Je rozdělena do dílčích kapitol věnujících se vzniku, politickému programu, vnitřní politice a organizační struktuře ČSDSD ve 20. a 30. letech.

Dalšími publikacemi použitými v druhé části diplomové práce v podkapitole Německé politické strany bylo čerpáno ze dvou knih. První kniha nese název „*Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*“ od Andreje Tótha, Lukáše Novotného a Michala Stehlíka. Z ní autorka využila kapitolu týkající se politických subjektů německé národnostní menšiny. Kniha se stala stěžejní částí této podkapitoly. Druhým knižním titulem, který byl použit pro zmíněnou podkapitolu, byla studie „*Politické strany německé menšiny*“ od Jaroslava Šebka. Text studie je rozdělen dle německých politických stran ČSR na dílčí kapitoly.

V předposlední kapitole Slovenské politické strany v druhé části diplomové práce autorka použila knihu „*Politické strany na Slovensku*“ od Ivana Liptáka. Kniha pojednává o slovenských politických subjektech působících na československé politické scéně. Dále se v této části textu vycházelo z publikací „*Slovenská národná strana*“ od Jany Rogulové a „*Hlinkova slovenská ľudová strana*“ od Aleny Bartlové.

V závěru druhé části diplomové práce bylo čerpáno z již zmíněné knihy „*Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*“ od Andreje Tótha, Lukáše Novotného a Michala Stehlíka. V knize se autorka zaměřila na část textu věnující se politickým stranám maďarské menšiny v ČSR. Další publikace nesoucí název „*Politické strany maďarské menšiny*“ od Pavla Marka je rozdělena na dílčí kapitoly zabývající se postupně politickými subjekty maďarské menšiny působící v politickém spektru Československé republiky.

Ve třetí části diplomové práce se autorka zaměřila na volební výsledky a volební právo. v této části čerpala autorka z publikace od Otakara Krejčí „*Nová kniha o volbách*“, která popisuje volební právo první republiky. Kniha se stala důležitým zdrojem pro analýzu volebního systému Československé republiky.

V diplomové práci bylo použito několik metod. Po celou dobu při psaní diplomové práce autorka používala deskriptivní metodu. Pomocí této metody popsala historické události, které ovlivnily vznik samostatného československého státu. V kapitole volební právo a volební

výsledky autorka použila komparativní metodu při porovnávání volebních výsledků daných roků a poté analytickou metodu.

2 Vznik první republiky v kontextu přelomových událostí roku 1918

V roce 1918 došlo k významné události pro český a slovenský národ, když vznikl jejich společný samostatný stát. Tomáš Garrigue Masaryk byl nespornou vůdčí osobností, která se nejvíce zasloužila o vznik samostatného československého státu. Myšlenka jeho vytvoření spočívala na Masarykově víře v přirozené právo. Vytvoření nového státu mělo vycházet potažmo i z myšlenek deklarace nezávislosti USA vytvořenou v roce 1776, jejíž ideje zakomponoval Masaryk do svého programu.¹

V polovině roku 1914 vypukla první světová válka a vítězství centrálních mocností v čele s Německem a Rakouskem-Uherskem by pro český národ znamenalo zmaření snah českých politiků k vybudování vlastního státu. Masaryka vedla k boji za samostatný stát nedůvěra vůči politickému systému Rakouska-Uherska po možném vítězství ve válce. T. G. M. odjel v zimě roku 1914 do exilu a stal se hlavním představitelem hnutí protihabsburského odboje. Po jeho boku stáli například Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik.²

Československá zahraniční akce se z historického pohledu dělí na dvě složky, a to politickou a vojenskou. Nesmíme opomenout vznik legií, které byly představovány 80 000 muži. Legionáři představovali hodnoty jako odvalu a hrdinství, ale pokud by došlo k vítězství Rakouska Uherska ve válce, byli by souzeni za velezradu a nejspíše popraveni.³

V průběhu války a především na jejím počátku se snahy politiků v zahraničí k vytvoření samostatného státu nesetkalo s kladným přijetím českého národa. Většina obyvatelstva se přikláněla spíše na stranu monarchie, což napomáhalo k rakouské propagandě. Zlom nastal až v posledních letech války za přispění neutichajících bojů a zhoršení sociální situace. Na podzim roku 1917 čeští politici podporovali zahraniční odboj a sdíleli s ním stejné myšlenky.⁴ 6. ledna roku 1918 je svoláno takzvané Tříkrálové zasedání všech říšských

¹ BROKLOVÁ, E., *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, Praha: Sociologické nakladatelství 1992, s. 13.

² KLIMEK, A., *Boj o hrad /1./ Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha: Panevropa, 1996, s. 15.

³ ŠEDIVÝ, I., *Vznik Československa. Možné roviny pohledu*, In: HARNA, J., VORÁČEK, E., VALENTA, J., *Československo 1918–1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.– 8. října 1998. 2.*, Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1999, s. 510.

⁴ DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, Brno: Atlantis, 1998, s. 56.

poslanců z českého sněmu do Prahy. Ze společné spolupráce politiků byla ustanovena takzvaná Tříkrálová deklarace.⁵

Národy obývající území nově vzniklého státu vítaly jeho vznik odlišně. Český a slovenský národ vnímaly vznik republiky pozitivně na rozdíl od německého národa, který ji nejprve odmítal a až postupem času se s ní smířil.⁶ Samostatný stát by nevznikl za přispění již zmíněné aktivity našich politiků v zahraničí, kteří podporovali Dohodu a také díky vyjednávání Československé národní rady, která dosáhla uznání mocností Dohody. Československá národní rada se jako jedna z mála mohla účastnit mírového jednání ve Versailles.⁷

Samostatný Československý stát mohl vzniknout až tehdy, kdy selhala tajná vyjednávání o mír s Rakouskem-Uherskem především v roce 1917. Rakousko-Uhersko separátní mír odmítlo, a proto zástupci velmocí logicky vyvodili a přijali myšlenku s rozdělením této monarchie na menší samostatné státní celky.⁸

V létě 1918 došlo k vyhlášení exilové československé prozatímní vlády. Již předem bylo zřejmé, že v jejím čele stane T. G. Masaryk. Měl být jejím předsedou a ministrem financí, avšak na ministerstvu zahraničí v Paříži poté došlo k rukopisné opravě a Masaryk byl označen jako prezident zatímní vlády a ministerské rady. Sám Masaryk nevěděl, zda se má považovat za prezidenta či předsedu vlády nově vznikajícího státu. Na jednáních uskutečněných mezi 28. a 31. říjnem roku 1918 v Ženevě mezi odbojáři v čele s Edvardem Benešem a politickými delegáty z českých zemí v čele s Karlem Kramářem bylo ustanoveno, že nově vzniklý stát bude republikou, jejímž prezidentem bude T. G. Masaryk a předsedou vlády Karel Kramář. Odbojáři v zahraničí během tohoto jednání nevěděli, že již 28. října došlo na základě nóty vyhlášené rakouským ministrem zahraničí Andrássem 27. října k převratu a převzetí moci představiteli Národního výboru a tím i k ohlášení nově vzniklého československého státu.⁹

Soulad mezi politiky exilové vlády, především T. G. Masarykem, a domácími politiky nebyl až do posledních měsíců války příliš zřejmý, spíše se jednalo o rozpory mezi těmito dvěma politickými tábory. Shoda mezi exilovými zástupci a domácími politiky vyvrcholila

⁵ KLÁTIL, F., *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897-1948)*, Praha: Melantrich, 1992, s. 116.

⁶ ŠEDIVÝ, I., *Vznik Československa. Možné roviny pohledu*, s. 509.

⁷ BROKLOVÁ, E., *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, s. 15.

⁸ ŠEDIVÝ, I., *Vznik Československa. Možné roviny pohledu*, s. 511.

⁹ DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, s. 59.

vyhlášením republiky v říjnu 1918, což postavilo také zahraniční vůdce před hotovou věc a zároveň to oslabilo důležitost Washingtonské deklarace.¹⁰

Československý stát byl založen na paradoxu. Češi získali svůj samostatný stát na základě rozdělení Evropy mírovou konferencí na vítěze a poražené, kdy se český národ stal vítězem v poražené monarchii. Dalším paradoxem bylo, že na straně poraženého státu většina příslušníků českého národa bojovala. Avšak nutno říci, že český národ bojoval ve válce na straně Habsburků bez velkého přesvědčení.¹¹

Dne 1. listopadu 1918 Masaryk požádal amerického prezidenta Wilsona na základě snahy Spojených států Amerických o vytvoření takzvané Středoevropské demokratické unie o osvobození a zreorganizování národů žijících mezi dvěma velmocemi, a to Německem a Ruskem, které by daly těmto státům určitou naději, pokud by došlo k nové expanzi Německa.¹²

Edvard Beneš oznámil 4. listopadu francouzským úřadům, že zástupci exilové vlády a političtí zástupci z Čech se dohodli, že Masaryk bude zvolen do funkce držitele výkonné moci. Masaryk měl ve vlasti velkou autoritu, což také podporovalo jeho politický úspěch po prohlášení samostatného státu. Prohlásil, že lidé v Československu již před válkou byli připravenější na republikánský demokratismus nežli na monarchii. Ve společnosti bychom našli i přívržence monarchie. Nutno také přiznat, že pokud by si vítězné velmoci přály vytvoření státu založeného na monarchii, stalo by se tak. Již od roku 1848 se však setkáváme s více liberalistickými a socialistickými náladami lidí, což inklinovalo k vytvoření republiky.¹³

Tomáš G. Masaryk byl zvolen do úřadu prezidenta 14. listopadu roku 1918 na rozšířené schůzi Revolučního národního shromáždění.¹⁴ České strany na tehdejší politické scéně bojovaly o místo ve vládě na rozdíl od slovenských stran, které měly již od začátku přislíbeno 40 mandátů místo slibovaných 256 míst v Národním shromáždění. Mezi slovenské poslance byla zařazena také dcera prezidenta Alice Masaryková.

¹⁰ ČAPKA, F., *Malé zamyšlení nad 28.říjnem 1918*, In: BLÍŽOVSKÝ, B., *Živé hodnoty Masarykova Československa pro 21. Století*, Brno: Občanský a odborový výbor, 2012, s. 79.

¹¹ ŠEDIVÝ, I., *Vznik Československa. Možné roviny pohledu*, s. 510.

¹² BEDNÁŘ, M., *Masarykovo pojetí ČSR a evropské jednoty*, In: BLÍŽOVSKÝ, B., *Živé hodnoty Masarykova Československa pro 21. Století*, Brno: Občanský a odborový výbor, 2012, s. 87.

¹³ KLIMEK, A., *Boj o hrad /1./*. Hrad a Pětka. s. 18.

¹⁴ NOLČ, J., *První ústava Československa*, In: BLÍŽOVSKÝ, B., *Živé hodnoty Masarykova Československa pro 21. Století*, Brno: Občanský a odborový výbor, 2012, s. 136.

Jednání Revolučního národního shromáždění se konalo v prostorách českého zemského sněmu ve Sněmovní ulici v Praze, kde v současné době sídlí poslanecká sněmovna. Začátek jednání byl zahájen těsně před dvanáctou hodinou, aby odsouhlasení prezidenta bylo posvěceno zvony, které se v pravé poledne rozezní. To zapříčinilo, že jednání bylo zahájeno bez slovenských zástupců, kteří se opozdili. Tato informace vyvolává otázky, zda vůbec slovenští zástupci byli přítomni při volbě prezidenta a aktivně se jí zúčastnili. Dokládá to úvodní řeč Kramáře, v které je zaznamenáno prohlášení, že vítá i opožděné slovenské velvyslance při volbě prezidenta nově vzniklého samostatného státu.¹⁵

Čeští politici mluvili o obyvatelích samostatného Československého státu jako československém národu na rozdíl od nově zvoleného slovenského místopředsedy evangelického kněze Metoděje Belly, který kvitoval vznik společného státu Čechů a Slováků, odmítal vznik samostatného Slovenska na návrh Budapešti, avšak ve svých projevech vždy mluvil pouze o slovenském národu.

Jako předsedající schůze byl zvolen předseda Národního výboru Karel Kramář a budoucí předseda vlády. Ve svém úvodním projevu zdravil T. G. Masaryka, který byl v té době stále ještě ve Spojených státech amerických. Nálada na jednání byla natolik emotivní, že hlasování probíhalo na základě radostných pokřiků a potlesku. Největší souhlasný potlesk byl zaznamenán při vyhlášení sesazení habsbursko-lotrinské dynastie a následné prohlášení vzniku samostatné Československé republiky. Zvolení prvního prezidenta republiky probíhalo ve stejném duchu. První československý prezident byl zvolen jednohlasně, tzv. aklamací.¹⁶

T. G. Masaryk doufal ve své zvolení prvním prezidentem republiky, dalo by se říci, že byl přesvědčen o získání této nové funkce. V politice se angažoval již v 80. letech 19. století nejprve jako člen strany mladočechů. V těchto letech ho zvolili poslancem Říšské rady a českého zemského sněmu. Následně však z důvodu její nejednotnosti z ní vystoupil. Během svého působení v Říšské radě přednesl 11 projevů. Ponejvíce se ve svých projevech soustředil na nutnou reformu školství, poté na politickou a sociální situaci v monarchii a v neposlední řadě kritizoval postoj monarchie vůči Bosně a Hercegovině.¹⁷

¹⁵ KLIMEK, A., *Boj o hrad /1./*. Hrad a Pětka, s. 19.

¹⁶ BARTOŠ, J., TRAPL, M., *Československo 1918–1938*, Olomouc: rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1999, s. 18.

¹⁷ OPAT, Jaroslav. *Filozof s politik T. G. Masaryk*. Praha: Melantrich, 1990, s. 336.

Zpět do politiky se vrátil až v roce 1900, kdy se stal jedním ze zakladatelů nové politické strany, České strany pokrokové. Tato strana se v průběhu let sloučila s Radikálně pokrokovou stranou a od roku 1906 tyto dvě strany vystupovaly pod jedním názvem Česká strana lidová. Masaryk se stal poslancem v rakouském parlamentu právě za tuto stranu. Usiloval o rovnoprávnost mezi národy a všeobecné volební právo. Podporoval zavedení osmi hodinové pracovní doby a dělnická hnutí. Ač Masaryk své zvolení předpokládal, nebyl na něj zcela připraven, v jednom rozhovoru s Karlem Čapkem se mu dokonce svěřil, že si představoval, jak se po návratu stane žurnalistou či se znovu vrátí na univerzitu jako profesor a možná bude poslancem.¹⁸

Masaryk se v prosinci roku 1918 vrátil do své vlasti již ve funkci prezidenta nově vzniklého státu. V době jeho nepřítomnosti vykonávala jeho funkci vláda. Vláda byla odsouhlasena po volbě prezidenta Národním shromážděním. Vláda se skládala z bezpartijních reprezentantů, jako byl Beneš či Štefánik, ze zástupců stranicky nedělených Slováků, politiků strany národních demokratů, sociálních demokratů, československých socialistů, agrárníků a jednoho lidovce. Vláda se stávala ze všech pěti stran, a proto se můžeme setkat s názvem všenárodní koalice. Nutno podotknout že na československé politické scéně vznikla také strana živnostensko-obchodnická strana středostavovská. Tato strana byla založena roku 1909 Rudolfem Mlčochem a později se stala kvůli neschopnosti jejího vedení součástí agrárníků.¹⁹

Jako národ byl vždy myšlen ten jednotný československý. Stranické seskupení vlády budilo v zahraničí a i u některých domácích politiků údiv, především z hlediska neexistence formální stranické opozice. Jedním z politiků, kteří se touto problematikou zabývali, byl například Antonín Hajn, jenž označil toto seskupení vlády za „sui generis“. Dalším politikem, který přiznal zvláštnost sestavené vlády nově vzniklého státu, byl sám její předseda Kramář. Nově vzniklou vládu označil za element slabosti, a to proto, že vláda v sobě podle jeho slov zahrnovala všechny strany, což bylo výsledkem dohody a kompromisu, dále byla odsouhlasena Národním shromážděním a nebyla jmenována prezidentem republiky. Kramář v takto sestavené vládě nespatořoval jednotu vůle. Do protikladu však poté předseda vlády Kramář kladl ostatní státy, které čelily rozvratům, a sporům. Spatořoval v této jednotě zároveň jistý potenciál síly. Kramář věřil, že takto sestavená koalice ze všech stran našemu státu

¹⁸ KLIMEK, A., *Boj o hrad /1./*. Hrad a Pětka, s. 22.

¹⁹ KLIMEK, A., *Strana a stranictví v meziválečném Československu*, In: *Společnost v přerodu*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 29.

přinese možnost překlenout politické tlaky budoucnosti a nový stát bude za jejího přispění vystavěn na pevných základech.²⁰

Prezident T. G. Masaryk dával přednost složení vlády z úředníků a odborníků dle jeho termínu odbornické kabinetu. Zvažoval reformu politického režimu z parlamentního na prezidentský nebo smíšený systém, v němž má prezident pravomoc volit část ministrů. Tak by měl možnost Masaryk na pozici prezidenta dosadit do vlády odborníky na pozice ministrů. Tento názor s prezidentem nesdíleli představitelé koaličních vládních stran, kteří vnímali úřednickou vládu jako odraz krize, kdy úředníci nemají zkušenosti na politické scéně. Nutno podotknout, že se také nechtěli vzdát nynějších ministerských pozic.²¹

Nově vzniklý stát byl označován za národní. Koncepce národního státu v období první republiky byla z praktického hlediska poněkud odlišná od jejího teoretického vývoje. Tato koncepce národního státu byla vystavěna na dominantních národech Čechů a Slováků, kdy byl nově vzniklý stát ne zcela oprávněně chápán jako vlastnictví těchto národů. Na území našeho státu pobývali také menší národnostní menšiny jako například Němci, Maďaři či Poláci.

Po vzniku republiky byly německým občanům poskytnuty jisté politické nabídky, které vyplývaly ze spolupráce, pokud by Němci uznali nově vzniklý stát a přestali proti jeho vzniku protestovat. Politické strany národnostních menšin se do vlády začlenily až v roce 1926, německé strany, úspěšné ve volbách roku 1925, se staly součástí tzv. panské koalice vyhlášené prezidentem Masarykem 12. října 1926.²² Na podzim roku 1918 se projednával vznik úřadu ministra – krajana, což se v konečném důsledku zavrhl. V polovině prosince roku 1918 však vznikla komise složená z odborníků, která měla řešit jazykovou otázku a komplexní otázky spjaté s národnostními menšinami. Měl jí předsedat Karel Kramář a její jednání měla být svolávána dle potřeby. Vzhledem k nedochovaným záznamům z jednání této komise, je usuzováno, že žádná zasedání během její existence nikdy neproběhla.²³

²⁰ KLÍMEK, A., *Boj o hrad /1./*. Hrad a Pětka, s. 21.

²¹ KLÍMEK, A., *Strana a stranictví v meziválečném Československu*, s. 32.

²² KLÍMEK, A., *Boj o hrad /2./*. Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935, Praha: Panevropa, 1998, s. 104.

²³ KUČERA, J., *Koncepce národního státu Čechů a Slováků a jeho realita v životě první republiky*, In: HARNA, J., VORÁČEK, E., VALENTA, J., *Československo 1918–1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998*. 2., Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1999, s. 603.

S podivem zůstává, že ač měla tato komise řešit otázky národnostních menšin, československá vláda podnikla kroky, z kterých vyplývalo zvýhodnění Čechů a Slováků ve státě. Například Sbírký zákonů vydané v roce 1918 vycházely pouze v českém a slovenském jazyce. Změnu přinesla novela zákona v roce 1919, kdy byly sbírky překládány do jazyků menšin, čímž však měly pouze statut úředního překladu nikoliv autentického textu zákona.

Národní stát poskytoval menšinám jistá národnostní práva ale pouze v takovém rozmezí, aby neztratil charakter národního státu. V praktickém životě to tedy znamenalo, že jazykové právo mohl občan a příslušník národnostní menšiny užít pouze tam, kde bylo území osídleno tou konkrétní menšinou, a ráz oblasti odpovídal charakteru menšiny.²⁴

Jazykovým právem se zabývala vláda v roce 1919, kdy však docházelo znovu k upřednostnění českého a slovenského jazyka, z čehož vyplynulo, že vláda nepočítala se zrovnoprávněním veškerých národů, které obývaly území československého státu. Jako státní jazyk byla stanovena čeština a slovenština, avšak je nutno podotknout, že pokud docházelo ke komunikaci národnostní menšiny s úředníky na území jimi osídleného, mohli komunikovat ve svém mateřském jazyce. To platilo především u německé menšiny. Pokud však mělo dojít ke komunikaci se státními orgány mimo jejich území z důvodu hospodářského či politického charakteru, jejichž centra byla v české jazykové oblasti, přinášelo to národnostním menšinám velká znevýhodnění a problémy, což také vedlo například k znevýhodnění zástupců menšin v politice, kdy byli často znerovnoprávněni při podílení se na zákonodárném procesu.²⁵

Postoj vlády ke školství ve vztahu k národnostním menšinám většinou zůstal stejný, především Němci měli možnost se vzdělávat ve svém mateřském jazyce. Čeští radikálové požadovali, aby na školách byla zavedena slovenština a čeština jako povinný předmět, na základě mezinárodních závazků k tomu však nikdy nedošlo.

Z faktů vycházejících z praktického pozorování a aplikování národnostní politiky československého státu lze vyvodit, že v celkovém kontextu se nejednalo o asimilační ani integrační politiku. Národnostní menšiny byly vždy součástí československého státu. V ČSR se na ně z hlediska politiky pohlíželo, jako na objekty nikoliv na subjekty, z čehož vyplývá

²⁴KUČERA, J., *Koncepce národního státu Čechů a Slováků a jeho realita v životě první republiky*, s. 604.

²⁵ Tamtéž, s. 607.

nedostatečná integrativní funkce národnostní politiky státu, ač byly menšiny kulturně i hospodářsky vyspělé. Teoretická koncepce národností politiky státu nebyla zcela propracována, a proto je nutné se soustředit více na praktický život národnostních menšin a na základě toho dojít k charakteristice postoje našeho státu vůči národnostem.²⁶

V roce 1919 na jaře došlo k rozšíření pravomocí prezidenta na základě provedených změn prozatímní ústavy a poté potvrzení pravomocí prezidenta z řádné ústavy z února roku 1920, což umožnilo Masarykovi jmenovat lidi do funkcí ministrů bez ohledu na stranické rozvrstvení. Snaha stran však Masarykovi znemožňovala v konečném důsledku vytvoření úřednické vlády. Nanejvýš dva ministři byli odborníky ve svěřeném úřadě na základě jmenovacích dekretů.²⁷

Na ČSR západní státy pohlížely s nedůvěrou. Během prvních let se rozvíjela zahraniční politika, která měla za úkol udržovat existenci našeho státu smlouvami s jinými západními státy, či podílením se na činnostech Společnosti národů a v neposlední řadě začlenění do Malé Dohody.²⁸

Masaryk a jeho vláda stály na počátku velmi těžké situace jak nový stát udržet a zajistit mu pevné základy. Je nutno podotknout, že neexistoval jediný československý národ, tak jak by si sám Masaryk přál. Vždy zde byl český národ a slovenský národ žijící společně v jednom státě. Vytvoření jednotného národa nebylo zcela možné ani z historického hlediska.²⁹ Každý národ měl své historické kořeny a k těm se obracel. Ve svém vývoji nový stát realizoval zásady své ideové linie. Prosadil a zajistil si důstojnou existenci v evropském prostředí a podílel se na budování evropské demokracie.³⁰

²⁶ KUČERA, J., *Koncepce národního státu Čechů a Slováků a jeho realita v životě první republiky*, s. 610.

²⁷ KLIMEK, A., *Strana a stranictví v meziválečném Československu*, s. 33

²⁸ KVAČEK, R., *Ke vzniku Československa*, In: HARNA, J., VORÁČEK, E., VALENTA, J., *Československo 1919–1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.-8. října 1998. 1.*, Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1999, s. 39.

²⁹ KLIMEK, A., *Boj o hrad /1./*. Hrad a Pětka, s. 23

³⁰ OLIVOVÁ, V., *Idea československého státu*, In: BLÍŽOVSKÝ, B., *Živé hodnoty Masarykova Československa pro 21. Století*, Brno: Občanský a odborový výbor, 2012, s. 83.

3 Politické strany v první Československé republice do roku 1929

Na počátku nově vzniklého státu byla dohodnuta koalice složená z pěti nejvýznamnějších stran zmíněných již v předešlé kapitole. V roce 1921 se k pěti vůdčím stranám přiřadila KSČ, která se spolu s jinými stranami podílela na činnosti na celém území republiky. Malé strany, nezahrnuté do vládní koalice, věnovaly svůj politický vliv v rámci konkrétních regionů či národnostních menšin.

Stranický politický systém v novém Československu lze definovat jako omezený multipartismus bez dominantního politického pólu. Na stranický systém je potřeba pohlížet také z hlediska území, český stranický systém byl rozvinutý a vykrystalizovaný, což už nelze říci o moravském uskupení stran či dokonce o slovenských politických stranách, které čelily centralizačním tlakům. Je nutno podotknout, že některé strany po založení Československé republiky nesly v názvu přídatné jméno „československá“, ač v jejich čele stáli čeští politici, kteří svůj politický vliv a agitaci koncentrovali především na českém území. Jedna z českých stran, a to Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu, byla výjimkou, která svůj politický vliv rozšířila i na Moravu a Slovensko.³¹

Zvláštním politickým útvarem v historii politického systému Československa byla Pětka. Přestavovala pět zástupců českých politických stran, v této skupině bychom nenalezli žádnou slovenskou stranu, která by zde měla svoje zastoupení. Pětka byla tzv. poradním orgánem založeným nejen v rámci jmenování úřednické vlády.³²

Odborový rada ministerstva zahraničí Chmelař v roce 1926 dělil československé politické strany do čtyř proudů. První proud byl liberalistický, druhý agrární, třetí socialistický a poslední konzervativně katolický. U posledního proudu se můžeme v literatuře setkat s nesouhlasnými názory z důvodu neexistence striktně konzervativní strany

³¹ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, s. 22.

³² HARNA, J., *Stranicko politický systém v Československu v letech 1918–1938*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 546.

na československém politickém poli. Křesťanské nebo katolické strany více inklinovaly k sociálnímu proudu.³³

Někteří političtí představitelé našeho státu usilovali o snížení počtu stran podílejících se na moci. Eduard Beneš od roku 1919 propagoval tři strany jako největší počet. Tyto strany měly představovat socialistický, liberální a agrární blok. Masaryk po vzoru Beneše chtěl snížit stranickou strukturu na pouhé dvě strany po vzoru Spojených států amerických či Velké Británie. Obě tyto myšlenky se neseťkaly s úspěchem z důvodu hlubokých kořenů stranického systému.³⁴

V československých politických stranách v období mezi lety 1918–1929 docházelo k malé obměně jejich politických vůdců, kteří do čela stran vstoupili na počátku vzniku republiky či dokonce již při vzniku samotné politické strany. Jedinou výjimkou byla Komunistická strana, která podléhala nařízení Komunistické internacionály. Politický systém měl plno nedostatků týkajících se financování politických stran či například přehlížení problémů, které by mohly narušit kořeny demokracie v nově vzniklém státě. V době první republiky politické strany vrůstaly do stranického systému.³⁵

3.1 Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu (RSZML)

V 19. století nebylo zemědělství zcela ve výhodné pozici, v císařství se začala rozvíjet průmyslová výroba a zájem o zemědělství opadal, ač se jím živila v tehdejší době převážná část populace. V roce 1899 došlo k odsouhlasení osamostatnění se od mladočechů a vytvoření politické agrární strany. Strana byla zastoupena středními a většími sedláky, jejím úkolem byla zastupovat jejich zájmy na politickém poli.³⁶

Nově vzniklá strana navazovala ve své organizaci již na vzniklé zemědělské spolky. V prvopočátcích byl volební program zaměřen především proti Rakousko-Uherskému vyrovnání. V čele agrárního sdružení stál na pozici místopředsedy Antonín Švehla, zdatný

³³ KLIMEK, A., *Strana a stranictví v meziválečném Československu*, s. 28.

³⁴ Tamtéž s. 32

³⁵ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 24.

³⁶ ROKOSKÝ, J., *Agrární strana*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 415.

a inteligentní člověk s politickými ambicemi. Veškeré úsilí agrárníků na počátku 20. století bylo namířeno na získání vlivu a podílu na zákonodárném procesu. V roce 1906 byl poprvé vydán deník *Venkov*, který měl propagovat zájmy agrární strany a přiblížit ji tak venkovským lidem. Nutno podotknout, že prvním krajským časopisem byl *Plzeňský kraj*.³⁷

Po říšských a zemských volbách se Agrární strana propracovala mezi nejvlivnější české politické strany. V roce 1909 se do čela strany dostal na pozici předsedy Antonín Švehla. V roce 1911 došlo k založení Agrární banky.³⁸

Úspěch strany byl založen na dobrém organizačním řádu. Například v organizacích na základě sepsaných stanov byla zavedena rovnoprávnost mezi mužem a ženou a rozdíl se nekladly ani na náboženské či majetkové úrovni. Místní organizace se sdružovaly v okresní organizace, kdy se zástupci mohli podílet na utváření politiky, jelikož byli členy zemského zastupitelstva. Docházelo k rozvoji zemědělského družstevnictví, což mělo hájit zájmy rolníků.³⁹

Během světové války se Agrární strana zaměřila na své organizace a jejich možný rozvoj. Strana musela obstát především v náporu, který byl během války na zemědělství a české rolníky kladen. České zemědělství a jejich výrobky byly dopravovány během války až do alpských zemí. Zemědělská výroba spadala pod válečné ústředny, které měly statut vládního orgánu. Vznikla Hospodářská rada, v jejímž čele stanul v Čechách Antonín Švehla a na Moravě František Staněk.⁴⁰

Agrárníci se snažili mít co největší vliv ve vázaných orgánech zemědělství, aby mohli ovlivňovat decimování českého zemědělství na úkor války. Politici neopomíjeli ani na prosté lidi a často se vydávali na venkov, aby podpořili sedláky v jejich úsilí a snaze pomoci zemi zmítané válkou. Aktivita organizací a přidružených zájmových skupin Agrární straně během války přinesla vliv a důvěru venkovské společnosti, což se poté promítlo ve formování nově vzniklého státu a jeho vlády. Nový Národní výbor vznikl za přispění Antonína Švehly, který prosadil zastoupení stran dle voleb konaných v roce 1911.⁴¹

³⁷ DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, s. 29.

³⁸ ROKOSKÝ, J., *Agrární strana*, s. 424.

³⁹ Tamtéž, s. 420.

⁴⁰ DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, s. 48.

⁴¹ ROKOSKÝ, J., *Antonín Švehla, státník ve službách demokracie*, In: ŠOUŠA, J., MILLER, D., SAMAL, M., *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*, Praha: Karolinum, 2001, s. 79.

Agrární strana byla jednou z politických stran v první vládě Československé republiky. Avšak následné dva roky 1919–1920 byly stagnací politické aktivity strany. První sjezd strany se konal 29. dubna 1919, zúčastnili se ho i představitelé slovenského a podkarpatského rolnictva. Tento sjezd přinesl změnu názvu strany na Republikánskou stranu československého venkova. Došlo k obnově politického programu a k jistým změnám v jeho znění. Program se zaměřoval především na hospodářskou a sociální sféru, což stranu umístilo do středu politického spektra. Stále přetrvávaly myšlenky na prosazení soukromého vlastnictví výrobních prostředků, které měly být upraveny zákonem. Republikánská strana požadovala nutnou pozemkovou reformu. Strana stále agitovala návštěvami svých představitelů na venkově a také za pomoci svých satelitních organizací. Zároveň tato agitace měla za úkol ukázat venkovské společnosti, že Republikánská strana stála na straně demokratického uspořádání státu nikoliv na straně tvořícího se revolučního socialistického hnutí.⁴²

První vláda se skládala ze čtyř členů Republikánské tehdy ještě agrární strany. Antonín Švehla byl uveden do úřadu ministra vnitra, Karel Prášek stanul v čele ministerstva zemědělství, František Staněk se stal ministrem veřejných prací a Isidor Zahradník ministrem železnic. Antonín Švehla měl původně na návrh Edvarda Beneše zastávat funkci ministra zemědělství, ale jeho politické ambice byly větší, chtěl se podílet na vytváření veřejné správy a demokratickém zřízení, odmítal stát v čele nejvyššího zemědělského úřadu. V kramářově vládě vznikly dva tábory, a to občanský a socialistický. Občanský tábor chtěl řešit sociální reformu a problémy dělnictva za pomoci demokracie na rozdíl od socialistického, který si přál revoluci a převrat.⁴³

Změny, které přinesly nové volební výsledky obecních voleb v roce 1919, přeskupily politický vliv. Strany se socialistickým zaměřením se již nechtěly dále podílet na vládní koalici v Kramářově vládě. Antonín Švehla na základě svých dosavadních zkušeností v politice svou stranu směřoval do socialistického bloku a snažil se o spolupráci s těmito stranami. Vše vyvrcholilo odstoupením Kramářovy vlády 8. července 1919. Došlo k vytvoření nové vlády, k čemuž přispěl i Švehla. Do čela vlády se postavil Vlastimil Tusar, vláda byla složena převážně ze socialisticky zaměřených politiků. Prezident Masaryk místo předsedy vlády nabízel Švehlovi, který odmítl, jelikož doufal, že v koalici se socialisticky zaměřenými stranami bude pro zachování demokracie více platný jako jejich společník než

⁴² DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, s. 62.

⁴³ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 58.

jako předseda vlády. Švehla pro svou stranu udržel 4 zástupce Republikánské strany. Revoluční nálada socialistů se postupem času uklidnila, k tomu přispěla také Republikánská strana jako součást koalice. V odborné literatuře se často setkáme s označením rudozelená koalice.⁴⁴

Koaliční spolupráce Republikánské strany se socialisty měla dlouhého trvání až do konce republiky s výjimkou let 1926–1929. Proti rudozelené koalici se postavili někteří členové Republikánské strany a některé z jejích organizací na protest s touto koalicí odmítaly platit příspěvky. Koaliční vládu v tomto období nelze označit za vládu parlamentní většiny. Za přispění Republikánské strany byla vládou prosazena pozemková reforma, byla vytvořena a odsouhlasena ústava, která zajišťovala demokratické fungování státu.⁴⁵ Švehla se jako představitel strany podílel také na spoluutváření nového znění ústavy. Byl autorem župního zákona, jehož cílem bylo sjednotit všechny oblasti státu a vytvořit tak jeden politický celek. Župní zákon byl především vítán u slovenských politických představitelů, byla to možnost jak začlenit Slovensko do jednotné republiky. Zákon se měl realizovat během nastávajících pěti let, což se však nakonec pro historicky zakořeněné zemské zřízení nezdařilo.⁴⁶

Dle ustanovení nové ústavy v roce 1920 došlo k novým volbám. Republikánská strana se umístila jako třetí v pořadí, což znepokojovalo její představitele a nechtěli se s tímto neúspěchem smířit. Neúspěch byl dán také menší předvolební propagací a také tím, že se sám Švehla nemohl propagace zúčastnit z důvodu zaneprázdnění při výkonu svých funkcí ve vládě. Za neúspěchem strany stály také proti venkovské a protizemědělské nálady, které byly zapříčiněny vzestupem socialismu ve státě.⁴⁷

Na základě neúspěchu ve volbách se Republikánská strana zaměřila na budování organizační sítě, kdy k okresním organizacím byla vytvořena ještě krajská organizace. Cílem této snahy bylo znovu lidem přiblížit politické dění a dát jim pocit participace na politice, tak jak tomu bylo dříve. Na konci roku 1920 došlo k založení nové organizace Selský hospodář, který měl za úkol v župních městech propagovat Republikánskou stranu. Zákony vytvořené pro pozemkovou reformu se dotýkaly také malých zemědělců, a to nejen v Čechách, ale i na Slovensku a Podkarpatské Rusi, což přineslo straně její další případné voliče.

⁴⁴ DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, s. 67.

⁴⁵ HARNA, J., *Republikánská strana*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 583.

⁴⁶ DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, s. 70.

⁴⁷ Tamtéž, s. 73.

Dalším agitačním krokem podniknutým Republikánskou stranou bylo svolání celostátní manifestace venkova konané v Praze 15. května 1921. Manifestace se zúčastnilo 2000 lidí ze všech oblastí státu. Tato akce měla ukázat zájem lidí o pozemkovou reformu a o přidělování pozemků a pozastavit výpady oponentů pozemkové reformy. Strana se v této době nepodílela pouze na řešení hospodářské problematiky, ale napomáhala i při zakládání sokolských obcí či zřizování a podporování dobrovolných hasičských sborů. V rámci kulturní sféry se členové strany podíleli na základní venkovských knihoven, které měli rozšířit vzdělanost venkova, poté například na podpoře ochotnických divadel či venkovských slavnostech jako jsou Dožínky. Tato aktivita směřovaná na venkov a jeho rozvoj vynesla Republikánské straně pozici hlavního činitele nejen při rozvoji venkovské společnosti.⁴⁸

Po volbách roku 1920 došlo k demisi vlády a vznikly politické dohady spojené s vytvořením nové vlády. Ideou bylo znovuvytvoření vlády celonárodní koalice, což odmítli znovu socialisté, a proto se Švehla znovu rozhodl vytvořit s nimi rudozelenou koalici, aby měla jeho strana podíl ve vládě. Do čela nově zvolené vlády znovu usedl Tusar. Program vlády byl oproti předchozímu umírněnější. Vláda dále pokračovala ve vázaném hospodářství, které mělo revitalizovat náš stát především ve sféře zemědělství zatíženého během války.⁴⁹

Republikánská strana stejně jako v předchozí vládě dostala 4 ministerské pozice. Švehla byl znovu jmenován do funkce ministra vnitra, Prášek usedl do čela ministerstva zemědělství, Staněk získal novou pozici, oproti předešlé vládě, ministra pošt a telegrafů a novým politikem vybraným Republikánskou stranou na pozici ministra byl Kuneš Sonntág v čele ministerstva obchodu. Republikánská strana předložila svým společníkům v koalici své požadavky týkající se změn nutných v zemědělské oblasti. Odsouhlasila odvádění dávek z vlastního majetku a z nabytí nového majetku.⁵⁰

Ministr zemědělství Prášek nedlouho po působení nové vlády podal svou demisi na protest proti vázanému hospodářství. V roce 1921 se ustanovilo zrušení vázaného hospodářství, což přineslo zemědělcům volný prodej zboží. Karel Prášek byl po odstoupení z pozice ministra zemědělství zvolen předsedou senátu. Na podzim roku 1920 byla prezidentem Masarykem jmenována nová úřednická vláda, v čele s doktorem Janem Černým, z důvodu neudržitelnosti vzniklé vlády na jaře téhož roku.

⁴⁸ HARNA, J., *Republikánská strana*, s. 580.

⁴⁹ CABADA, L., *Český stranický systém 1890–1939*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, s. 50.

⁵⁰ DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, s. 78.

Tento okamžik v politické historii našeho státu datujeme jako vznik takzvané Pětky. Myšlenka jejího vytvoření pocházela od Antonína Švehly. Ten oslovil pět zástupců z hlavních politických stran a vytvořil politické seskupení, které se soustředilo na politické dění a budoucnost našeho státu. Pětku představovaly Republikánská strana, Československá sociálně demokratická strana dělnická, Československá strana socialistická, Československá národní demokracie a Československá strana lidová. Počátky Pětky nebyly snadné, ale postupem času se stala poradním orgánem úřednické vlády. Její vliv stále vzrůstal natolik, že později utvářela pracovní program úřednické vlády a rok později i vlády v čele s Edvardem Benešem.⁵¹

Na podzim roku 1921 byla jmenována nová vláda, kdy pro velký nesouhlas veřejnosti nebyl do jejího čela jmenován předseda Pětky a Republikánské strany Antonín Švehla. Švehla se odmítl podílet na vládě a byl podpořen zástupci stran Pětky kromě předsedy Československé strany lidové, jež přijal členství v Benešově vládě. Nová vláda byla sestavena především právě Pětkou, která měla představovat přechod mezi úřednickou a parlamentní vládou. Na základě těchto skutečností Švehla předpokládal, že bude jmenován do čela vlády. Za Republikánskou stranu byli ve vládě pouze dva ministři oproti předešlým rokům. Republikánská strana však dále hájila hospodářské zájmy. V roce 1922 se Švehla stal předsedou vlády znovu obnovené všenárodní koalice.⁵²

V roce 1922 svolala Republikánská strana sjezd, který měl za úkol sjednotit veškerá zemědělská hnutí i mimo oblast Čech. Předseda strany Antonín Švehla spolu s předsedou strany slovenských rolníků doktorem Hodžou na základě společného ujednání oznámili sjednocení těchto dvou politických celků v celostátní politickou stranu nesoucí název Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Nově vzniklá strana byla sjezdem odsouhlasena.⁵³

Republikánská strana se za svoji existence také potýkala s politickou opozicí nejen vně strany, ale také uvnitř strany. Již před volbami v roce 1911 docházelo ve straně k viditelným sporům, které zaznamenal i opoziční tisk. V čele stranické opozice stál Karel Prášek, Rudolf Bergman a další. Tito členové agrární strany vydávali deník *Právo venkova*.⁵⁴

⁵¹ HARNA, J., *Republikánská strana*, s. 584.

⁵² CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 59.

⁵³ HARNA, J., *Republikánská strana*, s. 553.

⁵⁴ DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, s. 92.

Po válce se ve straně stalo nejvíce diskutovaným tématem požadování pozemkové reformy. Někteří politici agrární strany s reformou nesouhlasili a odmítali se účastnit ve vládě v koalici se socialistickými stranami. Hlavním představitelem stranické opozice byl Rudolf Bergman, ke kterému se připojilo ještě několik straníků. Opoziční skupina nebyla velmi početná, zato ve společnosti vlivná. Bergman nakonec z Republikánské strany vystoupil a společně se svými stoupenci založil politickou stranu nesoucí název Československá rolnická jednota. Pro neúspěch na politickém poli se před volbami spojila s Národní demokracií a stala se její přidruženou organizací.

Odchod Bergmana nebyl pro Republikánskou stranu zásadní, spíš naopak přispěl k posílení strany. Do čela vnitrostranické opozice se postavil Karel Prášek, který kritizoval Švehlu za neaktivnost při prosazování zemědělských požadavků ve vládě jen z důvodu udržení koalice se socialisty. Kritika vedení strany především Antonína Švehly dále pokračovala, Prášek nesouhlasil s pozemkovou reformou, která se jej osobně dotýkala. Nepřesvědčila ho ani hojná účast na již zmíněné manifestaci. Prášek se snažil poukázat na zahraniční vývoj politiky roku 1923, která směřuje spíše doprava nikoliv doleva. Na základě lihové aféry⁵⁵ mu prezident dal najevo, že by bylo vhodné opustit funkci předsedy senátu. Prášek tlaku okolí podlehl a v roce 1924 tuto pozici opustil. Téhož roku založil novou politickou stranu Československou stranu agrární se zaměřením na zemědělskou oblast.⁵⁶

Švehla se v polovině 20. let snažil o sblížení s jinými stranami s podobným politickým programem. Nutno poznamenat úspěšnou kooperaci agrární strany s ideově blízkými německými stranami. V roce 1926 se ve vládě vytvořila tzv. panské koalice, do jejíhož čela usedl Antonín Švehla, vláda byla pravicově orientována. Během období této vlády se pozvedla ekonomika státu. RSZML se v tomto období především zaměřovala na zavedení pevných cel a na dovoz některých zemědělských produktů.⁵⁷

V roce 1928 narušila dobře fungující ekonomiku a hospodářství blížící se agrární krize, která naplno propukla až v roce 1929. Antonín Švehla se potýkal se zdravotními problémy, a proto byl v roce 1929 na pozici předsedy vlády nahrazen Františkem Udržalem.⁵⁸

⁵⁵ Karel Prášek byl obviněn, že podplácel jisté členy politických stran z financí Družstva hospodářských lihovarů, kterému předsedal.

⁵⁶ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 60.

⁵⁷ HARNA, J., *Republikánská strana*, s. 584.

⁵⁸ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 61.

RSZML byla významnou stranou na vedoucí pozici politických stran první republiky. Zasloužila se o vzestup hospodářství a zemědělství jako takového čímž přispěla i lepším ekonomickým podmínkám státu. S podivem zůstává, že Republikánská strana měla takový vliv na politickém dění na evropské poměry, kdy byl větší důraz kladen na průmysl než na zemědělství. Agrární strana se nikdy neztotožňovala s totalitními tendencemi střední a východní Evropy.⁵⁹

3.2 Československá strana socialistická (ČSNS, od roku 1926 Československá strana národně socialistická)

Vznik strany se datuje k roku 1897 (součást mladočeské strany), nesoucí název národní dělníci, což bylo reakcí na proti státoprávní provolání sociálních demokratů na Říšské radě. Do čela tohoto uskupení se postavil redaktor národních listů Václav Klofáč. V roce 1898 došlo k přejmenování strany na národní sociály, kteří ve svém programu usilovali o všeobecné volební právo, náboženskou svobodu a demokratizaci veřejného života. Jejich určení bylo stavovské nikoli dělnické.⁶⁰ Volby proběhlé v roce 1911 byly pro stranu úspěšné. Česká strana národně sociální získala v Říšské radě 13 mandátů a stala se tak čtvrtou nejsilnější českou politickou stranou.⁶¹

Během války strana zažila svůj politický útlum. Její předseda byl na podzim roku 1914 vězněn v tzv. vídeňské Věži smrti. Během svého pobytu se zde setkal například s Kramářem. Proti straně byla vedena během války velká kampaň, například se zastavilo vydávání jejího časopisu *České slovo*. Předsedu strany propustili v roce 1917 po třech letech věznění. Václav Klofáč se v roce 1918 stal místopředsedou Národního výboru. Ve výboru působili kromě Klofáče také jeho spolustraníci Jan Slaviček a Jiří Stříbrný. V září roku 1918 Československá strana socialistická společně s Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou vytvořili Socialistickou radu. Několik týdnů před převratem se konaly manifestace vyvolané Socialistickou radou, která protestovala nejen proti vývozu potravin.

⁵⁹ HARNA, J., *Republikánská strana*, s. 587.

⁶⁰ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 46.

⁶¹ HARNA, J., *Česká strana národně sociální*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 410.

Na mnoha manifestacích došlo k svolání republiky již 14. října, což poukazuje i na politický ráz manifestací.⁶²

Na osmém sjezdu strany na jaře roku 1918 došlo ke sloučení strany s částí českých anarchokomunistů, České strany pokrokové a s Českou demokracií. Strana na sjezdu přijala nové jméno Česká strana socialistická. Klofáč se zúčastnil jako jeden ze zástupců vlastní jednání v Ženevě s Edvardem Benešem.

Program strany byl po válce změněn, aby odpovídal politickým nárokům tehdejší doby. Jako reakce na válku se program soustředil především na národně sociální sféru a měl vycházet z filozofických úvah zakořeněných již v jeho předválečném znění. Voliči měl program jasně sdělovat představu Česká strany socialistické o budoucím směřování nově vzniklého státu. Na novém programu se podílela velmi malá skupina původních členů strany, což se odráželo také v jeho znění, které bylo vlivem velkého spektra různorodých politických myšlenek v konečné fázi velmi neucelené a názorově nesourodé.⁶³

Přestože nesl sestavený program několik různorodých ideových tezí, jeho pevný základ byl však vždy zaměřen na sociální sféru. V programu se můžeme setkat i s vlivy filosofického pozitivistického směru, především v rámci vnímání etických problémů a mravního jednání socialisty ve společnosti. Strana se snažila zakomponovat do svého politického programu i hospodářské otázky, v kterých zdůrazňovala nutný převrat sociální struktury kapitalistické společnosti na socialistickou společnost.⁶⁴

V roce 1919 došlo ke změně názvu strany na Československou stranu socialistickou. Mezi straníky se objevovala vlna nesouhlasu s nově vytvořeným politickým programem, který byl příliš socialisticky zaměřen. Na devátém sjezdu strany pro nepřekonatelné spory o politický program nedošlo k jeho úpravě, byla pouze vytvořena nová programová komise. V roce 1923 vedení strany vyloučilo Bohumila Vrbenského a jeho stoupence z důvodu jejich nesouhlasu se zákonem na ochranu republiky. Tento čin měl uklidnit opoziční boje ve straně a tím také mohl být původní politický program z roku 1918 ponechán. K tomu však nedošlo a na desátém

⁶² KLÁTIL, F., *Republika nad stranami.*, s. 118.

⁶³ HARNA, J., *Český národní socialismus*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 765.

⁶⁴ HARNA, J., *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*, Praha: Historický ústav AV ČR, 1998, s. 22.

sjezdu strany roku 1924 se znovu projednávaly programové otázky a zvolila se nová programová komise.⁶⁵

Nově zvolená programová komise se pokusila o změnu politického programu, avšak stálé opoziční nálady uvnitř strany neumožňovaly vytvořit jeho jednotné znění. Změnu v politickém programu a jeho konečné vyřešení nepřinesl ani jedenáctý stranický sjezd konaný v Brně roku 1926. Na tomto sjezdu došlo k další změně v názvu strany, a to na Československou stranu národně socialistickou. Stanovy a směrnice dle, kterých se měli členové strany řídit, byly ustanoveny referáty například od Emila Frankeho „Strana a naše republika“ či Klofáče „Socialismus otázkou nejen politickou a hospodářskou, nýbrž především mravní a národní“. Mnohé další referáty od vůdčích představitelů strany nahrazovaly nový politický program včetně ideových myšlenek z různých projevů na zasedáních či uveřejněných v tisku. Jediná změna, která se udála v politickém programu od roku 1918, bylo vytvoření tzv. Doplnku k programu Československé strany národně socialistické týkajícího se Podkarpatské Rusi. K jeho potvrzení došlo na zemském sjezdu strany v roce 1927.⁶⁶

Během zbývajících let před vypuknutím hospodářské krize se strana stále více snažila o sblížení a kooperaci se sociálními demokraty, což mělo za účel oslabení nacionalismu ve straně. V roce 1929 tyto dvě strany společně vstoupily do vlády. Hospodářská krize přinesla přehodnocení politického myšlení strany a především nutného řešení vyvstalých sociálních problémů.

Po velké válce strana navázala na svou vytvořenou organizační síť před jejím vypuknutím. Po válce byly do hierarchicky utvořené organizační sítě začleněny župní výbory, tím byla oslabena pozice zemských výborů vytvořených před válkou. Důležitou hlavní organizační složkou bylo zastupitelstvo strany. V čele strany stál léta Václav Klofáč, který však čelil náporům některých svých straníků, kteří usilovali o vedoucí pozici ve straně. Předsedou strany se chtěl stát například redaktor národně socialistických listů a poslanec Říšské rady a československého parlamentu Jiří Stříbrný. Tento muž měl velký vliv ve straně, často ji zastupoval ve jmenovaných vládách či byl členem Pětky.⁶⁷

⁶⁵ KLÁTIL, F., *Republika nad stranami*, s. 153.

⁶⁶ HARNA, J., *Český národní socialismus*, s. 767.

⁶⁷ KLÁTIL, F., *Republika nad stranami*, s. 164.

Pozice předsedy strany Václava Klofáče byla také ohrožena vstupem Edvarda Beneše do strany v roce 1922. Edvard Beneš se nehlásil k stranictví v žádné politické straně, ale na radu prezidenta Masaryka se rozhodl stát se členem Československé strany socialistické. Jeho pozice ve straně ohrožovala nejen Klofáče, ale také Jiřího Stříbrného. Stranické spory se v průběhu let natolik vyhrotily, že Stříbrný byl nucen v roce 1926 ze strany vystoupit. Po vyloučení ze strany se pokoušel založit svoji novou politickou stranu, což se mu však až do poloviny 30. let nedařilo. Edvard Beneš tím utvrdil a zvýšil svou pozici a moc. Jeho členství straně přineslo upevnění vztahů s politikou Hradu.⁶⁸

Odchod Jiřího Stříbrného přinesl i zmírnění sporů ve straně a uklidnění politické atmosféry uvnitř ní. Edvard Beneš nastoupil na jeho místo místopředsedy ústředního výkonného výboru. ČSNS se od roku 1926 stala významnou politickou oporou politiky Hradu. Po odchodu Stříbrného zaznamenal vzrůst své moci také Emil Franke.

Československá strana národně socialistická se podílela také na vytvoření různých, a to především zájmových spolků pro mládež. Jedním takto vytvořeným spolkem se stal Svaz československé mládeže socialistické nebo Československá obec skautů „Volnosti“ či vytvořilo Nakladatelství a tiskové družstvo „Mladé proudy“.⁶⁹

Československá strana národně socialistická se po vzoru jiných stran snažila agitovat na venkově. Propagace strany na venkově byla velmi ztížena významným vlivem Republikánské strany, jejíž agitace byla velmi silná. Úspěch na venkově přinášela straně Ústřední jednota československých zemědělců, domkařů a živnostníků, která měla určitý vliv u malozemědělců především na Plzeňsku a Českobudějovicku. Po vzoru Agrární banky se strana rozhodla roku 1919 založit svůj peněžní ústav nesoucí název Československá družstevní banka. Strana založila i do dnešní doby velmi významné vydavatelství Vydavatelské družstvo Melantrich, které se postupně osamostatnilo, až se přeměnilo v nezávislé vydavatelství v Československu a poté i České republice.⁷⁰

ČSNS v rámci svého politického vlivu a agitace ve společnosti vydávala již před válkou deník *České slovo*. Během války byla tato tiskovina zakázána a obnovení jejího vydávání začalo až v roce 1918. Deník byl rozšířen po českém území, jen malá část slovenské společnosti měla

⁶⁸ HARNA, J., *Politické programy českého národního socialismu 1897–1948*, s. 23.

⁶⁹ HARNA, J., *Český národní socialismus*, s. 776.

⁷⁰ Tamtéž, s. 774.

podvědomí o existenci deníku *České slovo*, na Slovensku se více rozšířil místní deník nesoucí název *Slovenský robotník* či v roce 1922 *Slovenské slovo*.

Strana se podílela na vládě vyjma let 1926–1929 a úřednických vlád. V roce 1926 programová komise vytvořila a doplnila politický program, který odpovídal socialistické ideologii. Během let se snažila vytvořit pevnou organizační strukturu a za její pomoci politicky agitovat ve společnosti. Přínos pro stranu byla kooperace s obcí legionářskou, která měla v tehdejší době velký vliv. Během let strana dokázala stabilizovat své postavení na československém politickém poli.

3.3 *Československá národní demokracie (ČsND)*

Tato strana měla oproti jiným politickým stranám vstupujícím do vlády první republiky krátkou historii. Vznikla totiž během první světové války. Idea k vytvoření jednotného politického subjektu, který by představoval národ a jeho zájmy, vyvstala roku 1915. Myšlenky na sjednocení byly odmítnuty skupinou Mafie vedené Přemyslem Šámalem a obnovily se až na konci roku 1917. Nová politická strana vznikla až v únoru roku 1918 spojením několika představitelů českých politických stran.⁷¹

Hlavním hybatelem sjednocení strany byl předseda Národní strany svobodomyšlné (dříve mladočeské) Karel Kramář. Součástí nové politické strany byli i zástupci z Pokrokové strany, Státoprávně pokrokové v čele s Antonínem Hajnem, moravské strany Lidově pokrokové s jejím předsedou Adolfem Stránským a později se k nové straně připojila i část České národní strany dříve nazývané staročechi.⁷²

Strana nesla název Česká státoprávní demokracie. Do jejího čela se postavil jako předseda Karel Kramář se svými místopředsedy Jaroslavem Budínským, Antonínem Hajnem, Aloisem Rašínem a Přemyslem Šámalem. Strana měla při utváření samostatného československého státu klíčovou úlohu. K jejím představitelům patřili také Jaroslav Kvapil, Josef Scheiner nebo František Sís. Její zástupci se podíleli na organizaci sjezdu 6. ledna 1918 a na sepsání Tříkrálové deklarace. Věnovali se politickému dění, které by vedlo k vytvoření

⁷¹ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 69.

⁷² ČECHUROVÁ, J., *Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí*, Praha: Lidové noviny, 1999, s. 13.

státu a jeho odloučení od monarchie, například organizovali slavnosti Národního divadla nebo se podíleli na dubnové přísaze.⁷³

V červenci roku 1918 se strana začlenila do obnoveného Národního výboru. Na základě toho se mohli její straníci aktivně podílet na utváření předloh zákonů pro nově vzniklý československý stát. Vznikaly četné odbory přidružené ke straně jako například osvětový, sociální či menšinový odbor.

Na jaře roku 1919 se konal sjezd strany, který přijal nový název Československá národní demokracie. Na sjezdu se kromě projednávání nového názvu ustanovil politický program strany. ČsND chtěla na společnost působit jako strana zastupující všechny složky národa. Strana se v tehdejší době zabývala sociální sférou, v programu se objevily prvky reformy v sociální oblasti. V hospodářství se hlásila k demokratickým principům a k zachování soukromého vlastnictví, což měla společného s agrárníky. Časem se však politický program a především přesvědčení strany jako politické složky celého národa zdál být nemožný a ve společnosti neudržitelný. Praktická politika se od sestaveného programu v některých bodech odchylovala.⁷⁴

Hlavní představitelé ve vedení strany vyvolali krizi ve vládě a doufali, že po nastávajících volbách dostane ČsND část mandátů ve vládě. Obecní volby roku 1919 však pro Československou národní demokracii nedopadly příznivě. V důsledku tohoto neúspěchu byl předseda strany Karel Kramář nucen opustit místo předsedy vlády.⁷⁵ Dalším zástupcům strany byly odebrány jejich ministerské posty například Aloisi Rašínovi ministerstvo financí a Adolfu Stránskému ministerstvo obchodu. Alois Rašín se jako první ministr financí v nově vzniklém Československu zasloužil o měnovou reformu.⁷⁶

Karel Kramář se věnoval také zahraničním problémům, ochranu před germánským světem spatřoval v obnově „slovanského“ Ruska. Kramářovy názory na zahraniční politiku však straně moc sympatií nepřinesly, kritizovali ho nejen zástupci socialistických stran, ale i samotný prezident republiky T. G. Masaryk a tehdejší ministr zahraničí E. Beneš. Vzrůstající spory mezi Kramářem, Masarykem a Benešem se začaly projevoval i ve straně

⁷³ SLÁDEK, Z., *Československá národní demokracie*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 593.

⁷⁴ ČECHUROVÁ, J., *Česká politická pravice*, s. 25.

⁷⁵ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 71.

⁷⁶ SLÁDEK, Z., *Československá národní demokracie*, s. 595.

a ve společnosti. Vnitřní spory ve straně byly spojené se zájmy straníků o udržitelnou moc ve straně, nedokázali se smířit se ztrátou moci, kterou měli ve svých bývalých politických stranách. Zároveň se v ČsND začaly objevovat spory na základě odlišných ideových myšlenek.

Vnitřní struktura strany se utvářela velmi rychle. Byl ustanoven ústřední výkonný výbor zvolený sjezdem. Problémy, které se vyskytovaly během politického působení strany, byly řešeny jejím předsednictvem. Strana ustanovila místní, krajské, zemské a ústřední aparáty. Velkou aktivitu vyvíjela i při zakládání přidružených a stranických organizací. Měla rozsáhlou strukturu samosprávy po celé republice, která však postupem času nevypovídala nic o mocenském uspořádání. ČsND byla na základě spojení několika bývalých stran působících na politickém poli před první světovou válkou různorodou z hlediska politických směrů. Například moravské křídlo strany mělo svůj vlastní výkonný výbor a vydávalo svůj deník *Lidové noviny*. Strana jako celek byla vnitřně rozpolcená například ve vztahu k politice Hradu. Spor postupem času získával na intenzitě, což dokládá zpráva z tisku v roce 1923 ve znění: „*Bud' padne křídlo Masarykovo, nebo Kramářovo, není myslitelnou, aby se tato komedie hrála dále.*“⁷⁷

Jako přidružené organizace se strana zaměřovala především na obchod a živnostníky. Založila Národní sdružení odborových organizací. Kromě obchodu se zaměřila na vytváření satelitních organizací v úřednické a školské sféře. Na Slovensku neměla žádný vliv, a proto se rozhodla roku 1924 založit gazdovské jednoty, které by jí mohly přinést nový příliv voličů. S největšími problémy v rámci politické agitace se potýkala na území Podkarpatské Rusi, kde začala se svojí agitací až v roce 1925. Pokud by se Československá národní demokracie již dříve zaměřila na tyto části republiky, měla by mnohem větší šanci se lépe umístit ve volbách a tím i více participovat na vládě.⁷⁸

Na jaře roku 1922 dovršila strana svoji politickou konsolidaci a měla své místo v politické sféře československého státu. Ve vzniklé Pětce měla své zastoupení a tím se dále mohla podílet na vládě, ač pouze ze strany poradce. Strana založila Národní vydavatelskou společnost a jako jiné politické strany vydávala svoji tiskovinu, aby pronikla do podvědomí

⁷⁷ SLÁDEK, Z., *Československá národní demokracie*, s. 596

⁷⁸ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 71.

společnosti. Vydávala deník *Národní listy* a v Brně byly vydávány *Lidové noviny* patřící rodině Stránských.⁷⁹

Karel Kramář nesouhlasil s akcemi podniknutými především ministrem zahraničí Edvardem Beneš spjatých s Ruskem. Zároveň však kritizoval Beneše a zaměření československé zahraniční politiky pouze na západ. Rozpoutal také spor mezi zásluhami za vznik samostatného státu, větší zásluhy přičítal domácímu odboji než exilové vládě. Po neúspěchu prvních voleb přešla Československá národní demokracie do opozičního postavení vůči koaliční vládě.⁸⁰

Politický program a ideologie, z níž vycházel, straně často přinášely příliv nových přívrženců z pravice. Docházelo k zakládání různých klubů či hnutí jako například Klub červenobílých založený v roce 1922 či Národní hnutí – Volné sdružení vlastenecky cítících občanů. Tyto spolky byli jakési odnože politické strany. Klub červenobílých byl spjat s výtržnostmi konanými po atentátu na Aloise Rašína, který jeho následkům roku 1923 podlehl, a tím strana přišla o svého významného politického představitele.

Posláním Národního hnutí měla být především vlastenecká obrana proti politice Hradu a socialismu, představitelem hnutí byl generál Radola Gajda. Hnutí a jeho aktivity plně ČsND podporovala. V průběhu let 1924–25 Československá národní demokracie zaznamenala velký příliv nových stoupenců. V roce 1925 došlo k založení nebo můžeme také říci ke spojení Národního hnutí a Klubu červenobílých do Národní obce fašistické. Tato politická skupina byla často ztotožňována s fašismem. Čistě fašistickou ideologii nevyznávala, ale vycházela z jejích prvků. Toto politické seskupení bylo zastoupeno především lidmi z venkova a drobného městského obyvatelstva. Cílem skupiny bylo poukázat na neschopnost demokracie a demokratického režimu československého státu jasně vymezit hranice platící pro jiné národy především pro Němce.⁸¹

Československá národní demokracie neskrývala své sympatie k tomuto politickému uskupení. Její postoje vyvolávaly obavy a zároveň nesouhlasy i uvnitř strany především s bývalými realisty. Jako odpověď na konání strany její členové zastoupení Stránským a Englišem svolali v roce 1924 moravský zemský sjezd, kde vyslovili nesouhlas vedením politických útoků vůči Hradu a paktování se s Národní obcí fašistickou a podporováním jejích politických aktivit.

⁷⁹ ČAPKA, F., *Politické strany první republiky*, Brno: Cerm, 1998, s. 4.

⁸⁰ ČECHUROVÁ, J., *Česká politická pravice*, s. 26.

⁸¹ SLÁDEK, Z., *Československá národní demokracie*, s. 600.

Hlavním představitelům strany v čele s Karlem Kramářem se tento počín nelíbil a prohlásili sjezd za nelegální. Byl svolán nový sjezd do Brna roku 1925, na kterém byli vyloučeni Stránský s Englišem ze strany. Kramář a jeho stoupenci zcela ignorovali námitky přívrženců Stránského a Engliše proti jejich vyloučení ze strany Československé národní demokracie. Tento počín pražského vedení strany pro ni znamenal odchod mnohých významných politiků jako například Josefa Svatopluka Machara, Jaroslava Kvapila, Přemysla Šámala, Jana Herbena. Nedlouho poté došlo k ohlášení manifestu, jež dával na vědomí založení nové politické strany Národní strany práce v roce 1925.⁸²

Odliv politiků, který straně mohl přinést voliče v nastávajících volbách, způsobil ČsND velké starosti o její budoucnost v případném utváření nové vlády. Přes velkou politickou kampaň však ve volbách příliš neuspěla. Tento politický propad vyvolal další nevoli uvnitř strany v čele s Josefem Dvořáčkem a Františkem Ježkem. Tato opoziční skupina začala vydávat svůj vlastní deník *Demokratický střed*. Další problémy straně přinesli nespokojení voliči z průmyslového resortu financující stranu, kteří nesouhlasili s politickým směřováním strany a její ideologií.⁸³

Vedení strany v čele s Karlem Kramářem a jeho přívrženci v osobách Františka Hlaváčka, Antonína Hajna, Františka Mareše a Františka Síse se rozhodlo změnit politický směr ČsND. Na místo navázání na politický program ustanovený v roce 1919 se však strana spojila s fašisty. Kramář a jeho strana se stále více zabývala politikou Hradu a její kritikou a také zdiskreditováním Edvarda Beneše. Kramář se domníval, že Masaryk by byl bez Beneše zcela ztracen, a to znamenalo by to velké oslabení politiky Hradu.⁸⁴

V roce 1926 se naskytla Kramářovi možnost vyloučit Beneše z vlády a politického prostředí československého státu. Prezident Masaryk ustanovil novou úřednickou vládu v čele s doktorem Černým a Edvard Beneš ve vládě zůstal jako odborník, přestože jeho politická strana přešla do opozice. Kramář vytvořil koalici s představitelem Československé strany národně socialistické Jiřím Stříbrným a Milanem Hodžou zástupcem Republikánské strany. Pokus o odvolání Beneše z vlády byl však neúspěšný a způsobil další nesouhlas politiků uvnitř Kramářovy strany.⁸⁵

⁸² ČECHUROVÁ, J., *Česká politická pravice*, s. 47.

⁸³ Tamtéž, s. 45.

⁸⁴ SLÁDEK, Z., *Československá národní demokracie*, s. 603.

⁸⁵ ČECHUROVÁ, J., *Česká politická pravice*, s. 48.

Politiku v tehdejší době ohrožovaly zprávy o generálu Gajdovi, který chystal převrat v republice. Generálova pozice v armádě byla natolik silná, že nebezpečí vojenského převratu nebylo neopodstatněné. Gajda byl odvolán z funkce a superarbitrován. Tento politický krok vyvolal v opozici další vlnu snahy po odstranění Edvarda Beneše z politiky. Na podzim roku 1926 byla jmenována nová vláda takzvané panské koalice v čele s předsedou Antonínem Švehlou, proti jehož vládě se Československá národní demokracie neodvážila postavit a tím i ustaly politické útoky proti Edvardu Benešovi.⁸⁶

Národní obec fašistická toužila po vystoupení ze stínu Československé národní demokracie a k dalším obecním volbám v roce 1927 sestavila vlastní kandidátní listinu. V roce 1928 doporučila Národní fašistická obec svým přívržencům, aby v nastávajících volbách volili agrárníky nikoliv Československé národní demokraty. V roce 1927 se ČsND rozhodla pro politický ústupek a souhlasila s participací německých politických stran na vládě. Zároveň předseda vlády Karel Kramář naznačil, že za tento čin by rád získal ministerské křeslo. Místo ve vládě na pozici ministra obchodu, průmyslu a živností však získal Ladislav Novák představitel průmyslového křídla Československé národní demokracie.⁸⁷

K průmyslovému křídlu strany patřili například i František Hodáč, Bohdan Bečka, Josef Matoušek či Jan Dvořáček. Jejich moc ve straně sílila a měla velký vliv na rozchod s fašisty. Na čtvrtém sjezdu ČsND se Karel Kramář vyjádřil k odloučení od fašistů, které nazval taktické nikoliv ideologické. Zároveň se znovu pokusil rozpoutat opoziční boj proti Edvardu Benešovi. Kramář ve svém projevu prohlásil: „*Jsou prostředky, které v každém člověku, zvyklém mravnosti, budí odpor. Nebojme se žádných bojů, ale jedno chceme: pravdu a čistotu. To je ta hluboká propast mezi námi a světem Benešovým.*“⁸⁸

Kramář předpokládal, že jeho prohlášení natolik zapůsobí na Ladislava Nováka, že podá demisi a na základě toho naruší vládní koalici a zapříčiní Benešův pád. Z určité odborné literatury se můžeme domnívat, že proslov Kramáře byl domluven s agrárníky, kteří nechtěli Beneše při možné abdikaci Masaryka na funkci prezidenta jako jeho nástupce a tím i nového prezidenta republiky.

Kramář se však ve svých úvahách zmýlil a nepočítal s tím, že Novák odmítne vystoupit z vlády a dokonce se svými přívrženci nebude souhlasit s počínáním dosavadního vedení

⁸⁶ SLÁDEK, Z., *Československá národní demokracie*, s. 603.

⁸⁷ ČECHUROVÁ, J., *Česká politická pravice*, s. 50.

⁸⁸ SLÁDEK, Z., *Československá národní demokracie*, s. 604.

strany, které poškozují stranu a pohled na ni v politickém spektru a ve vládě. Průmyslové křídlo chtělo mít kontrolu nad veškerými oblastmi politiky ve straně a jejich mocným prostředkem byly finance.

V roce 1929 byli stanoveni dva arbitři Antonín Schauer a Vilém Pospíšil, kteří měli rozhodnout spor mezi Karlem Kramářem a Edvardem Benešem. Nutno podotknout, že oba arbitři byli vybráni z Československé národní demokracie. Schauer a Pospíšil se pokoušeli nabídnout Kramářovi smír s Benešem. Kramář se však odmítal smířit s prohrou v podobě smíru a předložil jim své stanovisko, kde napadl Beneše i jeho ministerstvo. Na základě posouzení sporu se arbitři rozhodli vytvořit posudek, který byl v neprospěch Kramáře. Kramář nesl prohru velmi těžce i z důvodu, že arbitři byli jeho spolustraníci. Kramář přičítal váhu jejich rozhodnutí na vliv Masaryka během probíhání arbitru.⁸⁹

V roce 1929 přes veškeré politické nezdary byla strana ve volbách úspěšnější než v těch předešlých. Pokusila se o spojení se Stříbrným, který si však kladl takové podmínky, na něž strana odmítla přistoupit, odstranění průmyslové křídla strany či získání 3 postů ve vládě. Jednání se Stříbrným bylo v roce 1929 zcela ukončeno.⁹⁰

ČsND nastoupila na politickou scénu nově vzniklého státu jako konzervativní nacionalistická strana. Měla velký vliv na hospodářství a společenské dění, což vyrovnávalo její slabost. Kvůli svému nepřilíš dobrému vedení však ztrácela svůj vliv a moc. Kramář straně vtiskl ideologii, z které vycházel její politický program, jako její vůdce neobstál a kvůli jeho sporům často stranu opouštěli významní politici a ztrácela i své voliče.

3.4 Československá strana lidová (ČSL)

Počátky vzniku katolických hnutí se datují již do 40. let 19. století, kdy se podobné aktivity koncentrovaly především okolo kanovníka Václava Šulce. V roce 1897 vznikla Národní strana katolická v Království českém, kterou založili František Krásl, Josef Burian a Vojtěch Schönborn. Další politickou stranou na území Moravy roku 1896 byla Katolická strana

⁸⁹SLÁDEK, Z., *Československá národní demokracie*, s. 605.

⁹⁰CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 60.

národní na Moravě. Na přelomu 19. století docházelo k zakládání dalších katolických hnutí či politických stran.⁹¹

Po první světové válce se začala šířit protikatolická nálada, která zasáhla i nově vzniklou Československou republiku. V této době došlo k velkému oslabení římskokatolické církve a jejího vlivu, což samozřejmě negativně ovlivnilo i význam katolických stran. Na základě těchto skutečností došlo k reformě a založení nové československé církve.⁹² V září roku 1918 se sjednotila strana katolicko národní s křesťansko sociální a vznikla Moravsko Slezská-strana lidová.⁹³

Jako předseda strany byl zvolen Jan Šrámek. Na prvním sjezdu strany dne 26. ledna roku 1919 v Brně došlo ke změně názvu na Československou stranu lidovou. Změna jejího názvu byla schválena i sjednocenými katolickými stranami. Do čela jejího zemského výboru členové strany odsouhlasili Františka Šabatu. Místopředsedou Československé strany lidové byl významný kanovník Bohumil Stašek.⁹⁴

ČSL ve svých prvopočátcích neměla jednotný ústřední orgán, její moc byla stále decentralizována dle zemí. Kooperovala prostřednictvím společného parlamentního klubu v čele s Janem Šrámkem, do roku 1921 byli členy klubu i poslanci Slovenskej strany ľudovej. V roce 1922 po odchodu Slovenskej strany ľudovej z parlamentního klubu se zástupci obou zemských výborů Československé strany lidové dohodli na vytvoření ústředního orgánu strany.⁹⁵

Zvláštností strany byla absence celonárodních sjezdů. Po prvním sjezdu v Brně roku 1919 se již celonárodní sjezd nekonal. ČSL se scházela pouze v rámci svých zemských výborů, které si zachovaly vůči ústřednímu výkonnému výboru jistou autonomii. Program strany byl vydán pro obě zemské organizace samostatně. Politický program pro českou část strany lidové vznikl v roce 1920 a nesl název Obnova lidské společnosti. Na Moravě byl politický program vytvořen nejprve v předběžném znění v roce 1920 a k jeho definitivnímu schválení došlo

⁹¹ MAREK, P., *Český politický katolicismus*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 255.

⁹² BARTOŠ, J., TRAPL, M., *Československo 1918–1938*, s. 13.

⁹³ TRAPL, M., *Československá strana lidová*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 655.

⁹⁴ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 65.

⁹⁵ TRAPL, M., *Československá strana lidová*, s. 655.

až v roce 1921. Oba programy se zakládaly na společné ideji křesťanského solidarismu. Cílem strany bylo podporovat jednotlivé sociální vrstvy společnosti. Politický program Československé strany lidové vycházel z křesťanského učení. ČSL se věnovala také problematice vlastnictví, přičemž program moravské a české části na tuto problematiku pohlížel odlišně.⁹⁶

Znění moravského i českého politického programu Československé strany lidové se zakládala na parlamentní demokracii, kdy představitelé strany usilovali o zavedení zásad křesťanské morálky do politiky.⁹⁷ Zásadní odlišení politického programu se objevilo v otázkách národnostních. Moravský program vyžadoval československý národní stát v duchu jednotného československého národa na rozdíl od českého politického programu, který požadoval národní stát rozdělený na český a slovenský národ. V zahraniční politice ČSL proklamovala přenesení křesťanských zásad do vztahů mezi národy.⁹⁸

Politický program ČSL se zaměřil i na otázky školství a kultury. Strana požadoval zavedení náboženské nauky jako povinného předmětu ve školách, zavádění katolických škol a jejich rozvoj. V politickém programu bychom našly i otázky věnované podpoře populačního rozvoje zaměřené především na podporu a ochranu mateřství, péči o dítě či dokonce boj proti alkoholismu a prostituci.⁹⁹

Vnitřní organizační struktura strany vycházela z vnitřního hierarchického uspořádání katolických stran již z předválečného období. Základem stranické struktury byly zemské organizace spadající pod zemské výkonné výbory, které měly velkou autonomii. Ústřední výkonný výbor ustanovený v roce 1922 měl pouze kontrolní funkci. Úkolem ústředního výboru bylo dohlížet na poslance a senátory Československé strany lidové působící ve vládě. Členové ústředního výboru byli vysíláni zemskými výkonnými výbory na základě počtu hlasů strany v parlamentních volbách.¹⁰⁰

Zemské výbory strany ovládaly zájmové organizace v příslušné části státu, měly svou vlastní ekonomiku a organizační řád. Na Moravě působilo zemské zastupitelstvo, zemský výkonný výbor a předseda Jan Šrámek zvolený zemským sjezdem strany. Členská základna strany byla

⁹⁶ TRAPL, M., *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, In: FIALA, P., FORAL, J. A KOL., *Český katolicismus 1848–2005*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 198.

⁹⁷ ČAPKA, F., *Politické strany první republiky*, s. 7.

⁹⁸ TRAPL, M., *Československá strana lidová*, s. 657.

⁹⁹ TRAPL, M., *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 199.

¹⁰⁰ TRAPL, M., *Československá strana lidová*, s. 657.

spjata s religiozitou v konkrétních regionech. Nejsilnější členská základna byla na Moravě (především na Slovácku a střední Moravě), ve Slezsku na Opavsku a Hlučínsku. V Čechách existovala členská základna největší v jižních a východních Čechách. Ve straně měli velkou početní převahu zemědělci, vlivnou skupinou v Československé straně lidové byli zástupci katolické inteligence především duchovenstvo.¹⁰¹

Československá strana lidová se věnovala zakládání přidružených organizací především v agrární sféře. Nejvlivnějším celostátním zemědělským hnutím byl Svaz katolických zemědělců, v roce 1922 došlo k jeho přejmenování na Svaz lidových zemědělců. Katolická hnutí se po první světové válce staly součástí Československé strany lidové. Celostátní ústředna byla nazvána Říšská československá všeodborová komise křesťansko-sociální a sídlila v Brně, její součástí bylo i Ústředí křesťanských odborových organizací pro Čechy sídlící v Praze. V čele komise stál Jan Šrámek a tajemníkem byl Antonín Čuřík. V roce 1929 došlo v odborech k sporům, které vyvrcholily odchodem Antonína Čuříka ze strany. Čuřík společně se svými přívrženci založil novou organizaci nesoucí název Československá strana křesťansko-sociální, jejíž součástí se staly i dosavadní katolické odbory na Moravě. Na základě těchto skutečností založila Československá strana lidová téhož roku novou odborovou ústřednu nesoucí název Všeodborové sdružení křesťanského dělnictva.¹⁰²

Strana se v zakládání přidružených organizací zaměřila i na školství a veřejnou správu. V roce 1923 byl založen Spolek katolických učitelů a v letech 1919 a 1924 byla založena nejprve Unie úředníků a zřízenců strany lidové a poté byl založen Lidový svaz státních zaměstnanců. Tělovýchovnou organizací přidruženou k Československé straně lidové byl spolek Orel, založený v roce 1909. Tento spolek působí do současnosti. Kulturní organizace byly soustředěny do Lidové akademie založené v roce 1923 v Praze a tři roky poté v Brně.¹⁰³

Roku 1922 došlo k založení *Lidových listů*, které se staly ústřední tiskovým orgánem Československé strany lidové. Šéfredaktorem novin byl František Světlík a poté ho vystřídal na jeho postu Josef Doležal. *Lidové listy* se tiskly celorepublikově, strana však vydávala ještě

¹⁰¹TRAPL, M., *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 201.

¹⁰² KDU-ČSL. *ČSL mezi válkami*. [Citováno 13. 3. 2013]. Dostupné z [www](http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx):

<<http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx>>.

¹⁰³TRAPL, M., *Československá strana lidová*, s. 661.

regionální deníky jako *Hlas lidu* na jihu Čech nebo *Český západ* v západních Čechách či na Moravě *Moravský západ*.¹⁰⁴

Jako každá politická strana se i Československá strana lidová potýkala s vnitřními spory. Do opozice vůči vedení strany se postavilo křídlo v čele s Antošem a Čuříkem. Vedení strany neuniklo ani kritice ze stran konzervativních římskokatolických kněží, kterým se nelíbila pasivita strany v otázce šíření katolicismu ve státě. Problémy a spory se často objevovaly mezi českou a moravskou částí strany, kdy se názory členů strany na daný problém rozcházel.¹⁰⁵

V roce 1929 po neúspěšných volbách došlo v Československé straně lidové k vyvrcholení vnitrostranických sporů. Spor se rozhořel mezi předsedou strany Janem Šrámkem a Bohumilem Staškem. Politici se rozcházel v názoru na budoucím směřování Československé strany lidové. Bohumil Stašek prosazoval ideu stavovského státu na rozdíl od Jana Šrámka, který tuto myšlenku odmítal. Jan Šrámek svůj nesouhlas se stavovským uspořádáním dokládal děním v tehdejší Evropě, kdy stavovské státy zaváděly autoritativní režim a tím byly pro demokratický režim v československém státě nebezpečné. Bohumil Stašek měl podporu v některých pražských členech strany, jako byl Jan Scheinost či Jindřich Hatlák. Šrámek také odmítal návrhy konzervativního křídla strany zastoupeného Gustavem Mazancem a Václavem Myslivcem, kteří chtěli vytvořit katolický blok v Československé republice a jednali o tom s Hlinkovou Slovenskou lidovou stranou. Šrámek odmítal tato jednání a nechtěl se spojit se slovenskou stranou.¹⁰⁶

V první Kramářově vládě měla Československá strana lidová pouze 1 mandát. Stranu ve vládě zastupoval Mořic Hruban, kterému bylo přiděleno křeslo ministra bez portfeje. V následujícím období se na vládě strana vůbec nepodílela. Po jmenování úřednické vlády měla Československá strana lidová možnost podílet se na rozhodování v našem státě, jelikož Jan Šrámek byl členem Pětky. Ve Švehlově a Benešově vládě stranu zastupovali Jan Šrámek a Josef Dolanský. Po volbách roku 1925 měla strana 3 ministerská křesla a 31 mandátů v poslanecké sněmovně, František Nosek byl jmenován do funkce ministra vnitra.¹⁰⁷

¹⁰⁴ TRAPL, M., *Československá strana lidová*, s. 662.

¹⁰⁵ KDU-ČSL. *ČSL mezi válkami*. [Citováno 13. 3. 2013]. Dostupné z [www: <http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx>](http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx).

¹⁰⁶ TRAPL, M., *Československá strana lidová*, s. 665.

¹⁰⁷ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 67.

Československá strana lidová se aktivně podílela na politickém dění na počátku 20. let i když nebyla součástí vlády. Podpořila vládu v boji proti Maďarům roku 1919, v roce 1920 stála na straně vlády při generální stávce či roku 1921 souhlasila s mobilizací československé armády proti pokusu Karla Habsburského o obnovu jeho vlády v Maďarsku. Tímto činem dokázala svoje vymanění se z prohabsburské legitimacy.¹⁰⁸

Strana se díky Šrámkově politickému umu úspěšně začlenila mezi ostatní politické strany. Šrámek dokázal svým dobrým politickým vyjednáváním a poté i účastí v Pětce značně posílit vliv katolicismu v Československé republice. K šíření katolicismu a k zlepšení situace římskokatolické církve v Československu přispěli také členové strany pražský arcibiskup František Kordač a olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan. Československá strana lidová svým působením na československé politické scéně zmírnila a zároveň zmenšila odluku mezi státem a církví.¹⁰⁹

V roce 1925 propukla Marmaggiho aféra, kdy papežský nuncius Francesco Marmaggi odjel z návštěvy v Praze na protest proti účasti prezidenta Masaryka a členů vlády na oslavách ke dni upálení Mistra Jana Husa.¹¹⁰ Díky snaze Československé strany lidové a jejímu taktickému vyjednávání se zmírnil tlak mezi státem a církví. Větší politickou hrozbou pro lidovou stranu bylo vydání ediktu papežem Piem XI., který zakazoval působení katolických kněží v politice. Jan Šrámek se proto roku 1924 zúčastnil osobně jednání s papežem, aby jeho svátost udělila Československé republice výjimku. Někteří kněží však po vyhlášení tohoto ediktu raději stranu opustili jako například strahovský opat Metoděj Zavoral.

Volby v roce 1925 znamenaly pro Československou stranu lidovou úspěch. Poprvé také v tomto roce rozšířila svou kandidátku na území Slovenska a Podkarpatské Rusi. Očekávaný úspěch ve volbách se však nedostavil. Na Slovensku dali voliči přednost Hlinkově Slovenské lidové straně. Nutno podotknout, že v tomto roce ani v budoucnosti nedošlo ke sloučení katolických bloků národů a národností Československa.¹¹¹

Československá strana lidová se v roce 1926 stala součástí takzvané panské koalice ve vládě. Největší politické úspěchy strana zaznamenala mezi lety 1928–1929, kdy Jan Šrámek jako

¹⁰⁸ TRAPL, M., *Československá strana lidová*, s. 664.

¹⁰⁹ KDU-ČSL. *ČSL mezi válkami*. [Citováno 13. 3. 2013]. Dostupné z [www: <http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx>](http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx).

¹¹⁰ TRAPL, M., *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, s. 240.

¹¹¹ KDU-ČSL. *ČSL mezi válkami*. [Citováno 13. 3. 2013]. Dostupné z [www: <http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx >](http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx).

náměstek předsedy vlády zastupoval nemocného Antonína Švehlu ve funkci předsedy vlády. Další člen strany Mořic Hruban byl ustanoven předsedou senátu. Lidová strana během tohoto období ve vládě prosadila zvýšení platů kněžím a financování teologických fakult státem. Jan Šrámek se podílel na přípravě smlouvy mezi Československou republikou a Apoštolským stolcem. Dohoda označovaná také jako *modus vivendi* byla podepsána roku 1927 a v roce 1928 ratifikována. Vatikán na základě této dohody uznal hranice československého státu.¹¹²

ČSL se podílela na reformě státní správy a obnovení zemského zřízení. Souhlasila s novelizací zákona týkajícího se sociálního pojištění. Jan Šrámek, i když si uvědomoval svůj politický vliv, odmítal prosazovat radikální katolické požadavky, které vyžadovala část církevní hierarchie a katolická pravice. Zasloužil se o potlačení komunistických demonstrací v červenci roku 1928.¹¹³

Ve vládě probíhala spolupráce mezi agrárníky a lidovci vždy bez větších sporů a pokaždé došli ke shodě či kompromisu. Na venkově na rozdíl od vlády docházelo ke sporům mezi jejich stoupenci. Spory z venkova se postupem času začaly promítat do vlády. V roce 1929 opustila vládu Hlinkova slovenská lidová strana, což zapříčinilo pád kabinetu. Proběhly nové volby, které byly pro Československou stranu lidovou velmi neúspěšné.¹¹⁴

Československá strana lidová hlásala takzvaný křesťanský solidarismus, který předpokládal spolupráci jednotlivých stavovských složek společnosti. Přes první neúspěchy na politickém poli se během 20. let 20. století strana dostala do čela československé politické scény, podílela se na politickém dění Československé republiky. Za svůj úspěch vděčí strana především Janu Šrámkovi, který stál v jejím čele po celá 20. léta 20. století a díky politickému směřování ČSL překonal protikatolické nálady ve státě a umožnil jí v tomto boji obstát.

3.5 Komunistická strana Československa (KSČ)

Komunistická strana Československa se objevila na československé politické scéně v roce 1921, kdy vznikla za přispění snah sociální demokracie a komunistů, které probíhaly již od

¹¹² TRAPL, M., *Československá strana lidová*, s. 666.

¹¹³ KDU-ČSL. *ČSL mezi válkami*. [Citováno 13. 3. 2013]. Dostupné z [www: <http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx >](http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx).

¹¹⁴ TRAPL, M., *Československá strana lidová*, s. 667.

roku 1918. Na základě jejich snažení byla ustanovena na slučovacím sjezdu dne 30. října 1921 Komunistická strana Československa – sekce třetí internacionály. Specifickým rysem této strany bylo, že podléhala zahraničnímu vedení. KSČ oproti jiným komunistickým stranám vznikla v evropském měřítku opožděně.¹¹⁵

Subjekty, které fúzovaly do Komunistické strany Československa, byly poměrně heterogenní. Tyto politické subjekty, zmíněné níže, vycházely především z revoluce roku 1917 v Rusku, která pro ně byla inspirací. Každý subjekt měl v některých bodech odlišnou ideologii, avšak společné jim bylo socialistické učení. V Československé republice se během let 1919–1920 zformovalo několik uskupení například německé Sjednocení komunistických skupin nebo Severočeské Iniciativní skupiny Třetí internacionály.¹¹⁶

Nejvýznamnějšími politickými subjekty byla Skupina českých a slovenských komunistů ze sovětského Ruska. Tato skupina byla založena za podpory bolševiků v Moskvě a ustanovena jako Československé komunistické strany v Rusku – sekce ruské komunistické strany v Rusku. Do čela této skupiny byl postaven Alois Muna. Politici, kteří zamýšleli návrat do vlasti, šířit tak socialistické učení a stát se komunistickými agitátory, museli absolvovat nutná školení. Bez školení se nemohli ve své vlasti zapojit do politického dění. Na jaře roku 1920 přijel do vlasti Josef Synek a prokazoval se pověřením od Třetí internacionály k založení Komunistické strany Československa.¹¹⁷

Dalším fúzujícím subjektem byly anarchokomunistické skupiny. V roce 1920 snahou jejich stoupenců vznikl Svaz komunistických skupin v čele se Stanislavem K. Neumannem či Emanuelem Vajtaurem. Svaz se na počátku roku 1921 zapojil do aktivit směřujících k sjednocení komunistických organizací a založení internacionální Komunistické strany Československa.

Subjektem, který se zapojil do snah o vytvoření komunistické strany v Československé republice, byli radikálové z bývalé České strany pokrokové. Již během války se strana rozštěpila na tři organizační skupiny. V lednu roku 1920 se na likvidačním sjezdu pokrokové strany již začala formovat nová politická skupina nesoucí jméno Realistický klub v čele se Zdeňkem Nejedlým a Emanuelem Rádlem. Po vzniku realistického klubu se jeho stoupenci

¹¹⁵ NECHVÁTAL, M., *15.5.1921 – založení KSČ: ve službách Kominterny*, Praha: Havran, 2002, s. 32.

¹¹⁶ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 711.

¹¹⁷ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s.39.

snažili propojit demokracii s revolucí, Marxe s Masarykem a realismus s marxismem, což se v pozdějším politickém rozvoji klubu zdálo zcela nemožné. V roce 1921 Zdeněk Nejedlý se svými příznivci klub opustil a začlenil se do KSČ.¹¹⁸

Posledním významným politickým subjektem byla levicová křídla sociálnědemokratických stran slovenských, rusínských, německých, polských a židovských. Tento subjekt čítal nejvýznamnější složku budoucí komunistické strany v Československu. K této skupině se zařadili i čeští centralisté vedení Josefem Hybšem a Petrem Cingrem. Čeští marxisté v čele s Bohumírem Šmeralem a Josefem Skalákem přeměnili takzvanou marxistickou levicu a k ní náležející skupiny v Komunistickou stranu Československa na sjezdu 14. května 1921.¹¹⁹

Politický program Komunistické strany Československa byl určován jejím zahraničním vedením a dělil se na dvě složky, a to dlouhodobé směřování zaměřené na cíle strany a akční program zaměřený krátkodobě. První složka programu komunistické strany byla stanovena zahraničním vedením na rozdíl od akčního programu, který určoval stranický sjezd ve svých usneseních. Akční část programu se týkala problémů a politických otázek dle aktuálních potřeb.¹²⁰

Představa vedení KSČ o akčním programu strany vycházela z dohody ustanovené před založením strany. Tento program měl být založen na marxisticko-leninském učení aplikovaném na československé prostředí. Ustavující sjezd problematiku akčního programu komunistické strany neřešil a odložil ji až na listopadový slučovací sjezd roku 1921. Pro vytvoření akčního programu strany byli pověřeni Julius Volek jako zástupce českého křídla a za německé křídlo byl ustanoven Václav Richter. Julius Volek na slučovacím sjezdu přednesl svůj akční program komunistické strany, v němž aplikoval usnesení vyplývající z třetího sjezdu Komunistické internacionály na československé prostředí. Části akčního programu se věnovaly propagandě strany a zdůrazňovaly podíl Komunistické strany Československa na stanovených cílech komunistického hnutí. Strana zdůrazňovala svoje postoje a podporu k pracujícím lidem a stanovila si jako svůj hlavní cíl vytvořit společnost založenou na spravedlivých sociálních principech v celosvětovém měřítku.¹²¹

¹¹⁸ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 713.

¹¹⁹ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 41.

¹²⁰ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 714.

¹²¹ Tamtéž, s. 715.

Vnitřní organizační struktura strany vycházela z čtyř hierarchicky uspořádaných úrovní, a to místní, okresní, župní a ústřední. V září roku 1920 byla na třináctém sjezdu sociálních demokratů převzata ustanovení pro organizační strukturu, která byla v marxistické levici jen mírně upravena. Na rozdíl od stanov organizační struktury sociálních demokratů se organizační struktura komunistické strany zaměřila více na centralizaci. Centralizaci moci ve stranické organizaci propagoval především Václav Houser, který v tom spatřoval určité zjednodušení v řízení stany. Nejdůležitější a nejvyšší organizační složkou byly ústřední orgány, které prošly největší změnou. Hlavní postavení náleželo sjezdu, který měl za úkol volit členy výkonného výboru strany, jenž se měl scházet každý rok. Výkonný výbor řídil a rozhodoval o politickém směřování strany, byl stálým ústředním orgánem komunistické strany. Výkonný výbor měl právo veta na všech úrovních a ve všech záležitostech. Členové strany se museli zavázat v dodržování stanov daných výkonným výborem.¹²²

Výkonný výbor strany si volil své předsednictvo. Mezi jeho hlavní úkoly patřilo přednášení úkolů na akčních výborech. Nadřazeným orgánem výkonného výboru bylo nevolené zastupitelstvo, které plnilo funkci sjezdu. Dalším ústředním orgánem komunistické strany byla kontrolní komise. Do organizační struktury strany byly zahrnuty také smírčí soudy, které měly za úkol zabývat se spory uvnitř komunistické strany. Výkonný výbor byl však nejvyšším arbitrem ve sporných kauzách.¹²³

KSČ ustanovila dva sekretáře pro organizaci a politiku. V čele strany stál generální tajemník, který měl velký mocenský vliv. Od února roku 1922 usedl do funkce generálního tajemníka Bohumil Jílek a na jaře roku 1925 na jeho místo nastoupil Antonín Zápotocký.

Na místní úrovni strana zavedla takzvané důvěrnické schůze, které se konaly jedenkrát týdně. Na důvěrnických schůzích se scházeli předsedové místních výkonných výborů. V rámci postupující bolševizace došlo mezi lety 1924–1925 k dalším změnám ve struktuře vnitřní organizace strany. Na druhém sjezdu v roce 1924 Komunistické strany Československa strana zdůrazňovala, že není samostatnou politickou stranou, ale odnoží Komunistické internacionály. Strana se zavázala dodržovat stanovy Komunistické internacionály a realizovat její politiku.¹²⁴

¹²² MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 715.

¹²³ Tamtéž, s. 717.

¹²⁴ RUPNIK, J., *Dějiny komunistické strany Československa: od počátku do převzetí moci*, Praha: Academia, 2002, s. 81.

Ke změně na stranickém sjezdu došlo na základě diktátu Komunistické internacionály i v pojetí základní organizační složky, kterou byla doposud místní organizace. Byla stanovena nová základní složka, a to závodní buňka vedená výborem v čele s předsedou. Člověk nepracující ve výrobním závodě se měl dle stanov přidružit k závodní buňce příslušné k jeho bydlišti.¹²⁵

Organizační změny projednané na druhém sjezdu byly řešeny i na třetím sjezdu v roce 1925, změny se nesetkaly s pochopením členů komunistické strany. Na sjezdu se projednávaly také změny v organizačním řádu týkajícího se ústředního sekretariátu. V roce 1927 se konal čtvrtý sjezd strany, na kterém došlo k přijetí nového organizačního řádu, avšak na pátém sjezdu v roce 1929 konstatovali zástupci strany, že ke změnám v organizačním řádu ustanoveným na dřívějších sjezdech nedošlo. V roce 1927 do funkce generálního tajemníka usedl znovu Jílek. Ústřední sekretariát nahradil v tomto roce úlohu organizačního byra a stal se nejvlivnějším orgánem strany.¹²⁶

V roce 1928 se kvůli mocenským bojům ve straně změnilo složení členů sekretariátu. V roce 1929 do čela sekretariátu a tím i komunistické strany usedl Klement Gottwald společně s Evženem Friedem, Arthurem Melzerem, Janem Švernou a Antonínem Zápotockým, kteří se stali novými členy sekretariátu.

Komunistická strana Československa zakládala přidružené takzvané náborové organizace věnující se různým odvětvím života. Významnou organizací byl Mezinárodní všeodborový svaz, který byl založen v roce 1922. Na jaře roku 1929 se Mezinárodní všeodborový svaz v čele s tajemníkem Josefem Haisem oddělil od komunistické strany. Strana v čele s Gottwaldem byla nucena založit novou organizaci nesoucí název Ústředí průmyslových svazů.¹²⁷

Další organizací byla Federace dělnických tělovýchovných jednot založená v roce 1921. Významnou organizací přidruženou ke komunistické straně byl Komunistický svaz mládeže, označován zkratkou Komsomol, jenž byl založen na začátku roku 1921. V roce 1922 založil

¹²⁵ Mach, V., *Komunistická strana Československa, počátky KSČ*. [Citováno 18. 3. 2013]. Dostupné z [www: < http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_01.php >](http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_01.php).

¹²⁶ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 719.

¹²⁷ NECHVÁTAL, M., *15.5.1921 – založení KSČ: ve službách Kominterny*, s. 34.

Komsomol organizaci sdružující děti nesoucí název Mladí průkopníci. Pod Komsomol spadala také další organizace, a to Komunistická studentská frakce.¹²⁸

Důležitou organizací byla Dělnická pomoc, která se zaměřovala především na pořádání sbírek a finanční pomoc československé i zahraniční dělnické třídě. Dělnická pomoc vznikla roku 1921. V téže roce svou činností do společenského života začala přispívat i Federace komunistických osvětových jednot orientující se především na kulturu.¹²⁹

Hlavním ústředním tiskovým orgánem komunistické strany bylo *Rudé právo*, které se začalo vydávat od 21. září roku 1920. Na podporu komunistické strany byly vydávány také regionální tiskoviny, například na Plzeňsku se vydávala *Pravda* či na Kladensku vycházela *Svoboda*. Od roku 1925 vycházelo velké množství nelegálních tiskovin zejména nižší stranické úrovně.¹³⁰

První spory uvnitř komunistické strany se objevily již u jejího zrodu v roce 1921. Skupina vedená Vincencem Charvátem nesouhlasila s veškerými 21 nadiktovanými body Komunistickou internacionálou, které nově vzniklá strana musela dodržovat. Charvátova skupina se obávala velkého vlivu internacionály na politiku strany. Spory vyvrcholily ještě téhož roku odchodem Charváta a jeho stoupenců z komunistické strany a založením nové strany pojmenované Neodvislá radikální sociálně demokratická strana. Tato strana se v roce 1923 spojila se skupinou Vrbenského bývalého člena Československé strany socialistické ve stranu Socialistického sjednocení. Část jejích členů strany Socialistického sjednocení vedená Josefem Teskou přešla do Komunistické strany Československa a přiřadila se k pravcovému křídlu strany.¹³¹

Mezi lety 1921–1922 se ve straně odehrávaly spory mezi pravicí zastoupenou Bohumírem Šmeralem a levicí zastoupenou Bohumilem Jílkem. Šmeral nesouhlasil s podřizováním se moskevské politice, na rozdíl od jeho levicové opozice, která požadovala bezvýhradní plnění politiky Komunistické internacionály. V roce 1922 došlo k vyloučení levicových členů ze strany. Čtvrtý kongres Komunistické internacionály téhož roku rozhodnutí o vyloučení členů

¹²⁸ NECHVÁTAL, M., *15.5.1921 – založení KSČ: ve službách Kominterny*, s. 24.

¹²⁹ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 723.

¹³⁰ NECHVÁTAL, M., *15.5.1921 – založení KSČ: ve službách Kominterny*, s. 21.

¹³¹ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 727.

z Komunistické strany Československa anuloval a Jílek společně se svými stoupenci se mohl vrátit do strany.¹³²

Na počátku roku 1925 došlo vedení komunistické strany k rozhodnutí vyloučit dalšího jejího člena Jana Bubníka, který prosazoval přílišnou bolševizaci strany. Bubník s vyloučením nesouhlasil a prohlásil se za nezávislého komunistu. V létě roku 1925 založili Bubníkovi stoupenci Neodvislou stranu komunistickou v ČSR, na podzim téhož roku se tato strana zúčastnila i voleb.¹³³

V letech 1926–1928 se ve straně rozhořel spor s tzv. trockistickou opozicí zastoupenou Arturem Pollakem. Největším stranickým spor probíhal mezi levicovým křídlem Bohumila Jílka a křídlem ultralevých moskevských exponentů zastoupených Klementem Gottwaldem mezi lety 1928–1929. Tento spor ve své konečné fázi zcela inovoval komunistickou stranu. Klement Gottwald a jeho stoupenci označili vedení strany za málo revoluční a s heslem *“Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě“* usilovali o vedení ve straně a chtěli zcela nastolit ideu bolševismu. Skupinu tzv. karlínských kluků, jak bývá v literatuře často označována, představovali Jaromír Dolanský, Václav Kopecký, Josef Guttmann.¹³⁴ Útok proti vedení Komunistické strany Československa zahájili na šestém kongresu Komunistické internacionály v létě roku 1928. Gottwald předložil pamflet pod názvem Materiál k diskusi o československé otázce. Zároveň karlínští kluci přišli s kritikou vedení komunistické strany spojené s krachem takzvaného Rudého dne v Praze. Rudý den byla akce připravená komunisty na 6. červenec roku 1928. Cílem této akce bylo nahradit zakázanou spartakiádu a proklamovat sílu KSČ.¹³⁵

Na zasedání ústředního výboru konaného 10. července roku 1928 vystoupil Rudolf Slánský proti vedení strany a požadoval její odstoupení a jmenování nových představitelů strany. Mocenské boje ve straně vyvrcholily na pátém sjezdu strany konaném od 18. do 23. února roku 1929. Hlavní slovo na stranickém sjezdu Komunistické strany Československa měli karlínští kluci. Projev Gottwalda ovlivnil natolik situaci na sjezdu, že došlo k volbě nových členů ústředního výboru a generálního tajemníka. Do vedení strany byli dosazeni Evžen Fried, Klement Gottwald, Josef Hrubý, Jan Haken, Čeněk Hruška, Otto Synek, Antonín

¹³² MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 728.

¹³³ RUPNIK, J., *Dějiny komunistické strany Československa: od počátku do převzetí moci*, s. 70.

¹³⁴ ČAPKA, F., *Politické strany první republiky*, s. 10.

¹³⁵ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 730.

Zápotocký a další. Generálním tajemníkem byl na sjezdu zvolen nikdo jiný než Klement Gottwald.¹³⁶

Jako reakci na události pátého sjezdu sepsalo levicové křídlo strany v čele s Jílkem kritizující prohlášení výsledků tohoto sjezdu. Podobná reakce jako v levicovém křídle se objevila u skupiny sedmi prominentních spisovatelů v čele s S. K. Neumannem, Ivanem Olbrachtem, Josef Horou, Jaroslavem Seifertem a dalšími. Od strany se odvrátila také skupina tzv. Rudých odborů zastoupená Josefem Haisem.¹³⁷

Stranická nesouhlasná prohlášení s výsledkem pátého sjezdu projednával ústřední výbor konaný dne 28. března 1929. Výbor ustanovil usnesení v boji proti vzpurné opozici, který si nechal schválit vedením Komunistické internacionály. Na základě tohoto usnesení byli počátkem června vyloučeni z KSČ odpůrci výsledku pátého sjezdu strany. Stranické spory se odrazily ve volebních výsledcích roku 1929.¹³⁸

Strana měla svá zastoupení v obou komorách parlamentu, obzvláště úspěšný pro ni byl volební rok 1925, kdy získala 41 mandátů a zařadila se na druhou pozici za agrárníky. Na její působení v parlamentu bylo pohlíženo negativně především z hlediska komunistické propagandy. Komunistická strana Československa orientovala svou politickou agitaci především na venkov a na nespokojenou společnost s vývojem národnostních poměrů v republice.¹³⁹

KSČ během svého působení v politice první Československé republiky byla vnímána jako cizí politický element, který měl svoji základnu v zahraničí. Strana prezentovala svou politiku proti demokratickému uspořádání státu, kdy chtěla změnit stávající politický a hospodářský systém v Československé republice a nastolit tak totalitní komunistický režim.

3.6 Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD)

Politické strany se sociálnědemokratickým programem se začaly utvářet v druhé polovině 19. století. Československá sociálně demokratická strana dělnická byla ustanovena v prosinci

¹³⁶ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 43.

¹³⁷ NECHVÁTAL, M., *15.5.1921 - založení KSČ: ve službách Kominterny*, s. 44.

¹³⁸ MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, s. 732.

¹³⁹ Tamtéž, s. 737.

roku 1918, kdy vznikla sloučením Československé sociálně demokratické strany dělnické, České sociálně demokratické strany v Rakousku a Slovenskou sociálně demokratickou stranou Uherska. Na počátku prosince se slovenská strana přihlásila k sesterským stranám v Čechách. Její vedení v čele s Emanuelem Hybšem na svém sjezdu v Liptovském Mikuláši odsouhlasilo připojení strany k Československé sociálně demokratické straně dělnické. Československá sociálně demokratická strana dělnická se stala první politickou stranou s celostátní působností.¹⁴⁰

Počátky transformace strany se objevily již v roce 1917. Do tohoto roku byl v jejím čele Bohumír Šmeral, který z této funkce odstoupil po Stockholmské konferenci. Do ústředního výkonného výboru v roce 1917 byli dosazeni Gustav Habrman, Ladislav Pik a Jan Prokeš, zástupci radikálního nacionálního křídla. Významným členem strany podílejícím se na vzniku samostatného československého státu byl František Soukup.

Strana měla jednu z nejsilnějších pozic v nově vzniklé Československé republice. Zástupci ČSDSD obsadili v první Kramářově vládě posty ministra školství se jmenovaným Gustavem Habrmanem, spravedlnosti v čele s Františkem Soukupem a ministerstva sociální péče s ministrem Lvem Winterem. Předsedou strany byl Antonín Němec, jehož v roce 1924 vystřídal ve funkci Antonín Hampl. Antonín Němec až do své smrti zůstal čestným předsedou strany. Zástupci radikální nacionální linie prosazovali především linii převzetí odpovědnosti za konstituování, správu a řízení nového státu. V následné Tusarově vládě zůstali na postu ministrů Habrman a Winter, nový ministerský post ministra veřejných prací získal Antonín Hampl.¹⁴¹

Strana se zasadila o sociální reformy, během svého působení ve vládě prosazovala zestátnění podniků a vyvlastňování. Poslanci strany se ve vládě pokoušeli prosadit odluku církve od státu a zestátnit a demokratizovat školství. ČSDSD se zasloužila také o zrovnoprávnění žen. Tyto počiny strany byly ostře kritizovány levicovým křídlem v čele s Bohumírem Šmeralem. V prosinci roku 1919 svolalo radikální levicové křídlo první samostatnou konferenci, kdy se ustanovilo jako frakce marxistické levice.¹⁴² Marxistická levice v Československé sociálně

¹⁴⁰ KUKLÍK, J., *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 683.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 685.

¹⁴² ČAPKA, F., *Politické strany první republiky*, s. 5.

demokratické straně dělnické pořádala o půl roku později další konferenci, jejímž předmětem bylo nesouhlasné vyjádření s koaliční politikou strany.¹⁴³

Po volbách roku 1920 se situace ve straně vyhrotila. Marxistická levice strany odmítla hlasovat pro programové prohlášení Tusarovy vlády a v září téhož roku souhlasila s 21 podmínkami Komunistické internacionály. Šmeral se rozhodl dosáhnout vítězství v politické orientaci strany. Vedení ČSDSD se na zasedání zastupitelstva rozhodlo provést opatření proti marxistické levici ve straně. Na základě hlasování bylo rozhodnuto o oddělení marxistické levice a jejích představitelů od zbytku strany. Po zasedání zastupitelstva strany bylo vydáno prohlášení týkající se odstoupení strany z vlády.¹⁴⁴

Šmeral svolal na konci září konferenci marxistické levice, na níž se marxistické levice ustanovila jako samostatná strana Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice). Zastupitelstvo strany tento sjezd prohlásilo za nelegální a tím i uspišilo vyloučení Šmerala a jeho stoupenců z řad členů ČSDSD. Strana 27. listopadu 1920 uspořádala třináctý sjezd, který definitivně schválil vyloučení marxistické levice z Československé sociálně demokratické strany dělnické. Následně nastal spor o vlastnictví Lidového domu, soud rozhodl ve prospěch vedení strany. Šmeral odmítal rozhodnutí soudu akceptovat a na protest vyzval společnost ke generální stávce.¹⁴⁵

Konsolidace strany po vnitrostranických bojích na počátku 20. let byla prohlášena na čtrnáctém sjezdu strany v Moravské Ostravě roku 1924. Rudolf Bechyně se stal jako zástupce Československé sociálně demokratické strany dělnické členem Pětky a v období úřednické vlády se podílel na zákonodárném procesu státu. Po nastolení parlamentní vlády v čele s předsedou Edvardem Benešem měla strana zastoupení pro funkci ministrů v Antonínu Srbovi, Gustavu Habrmanovi a Ivanu Dérerovi. Strana se znovu stala součástí vládní koalice, což pomohlo k obnově její politické síly a významnosti.

Po odloučení marxistické levice od strany vyvstala potřeba vytvořit nový politický program ČSDSD. Program měl vycházet z platformy demokratického socialismu, ke kterému se strana během let propracovala. Čtrnáctý sjezd roku 1924 ustanovil rámcové programové zásady, které měly posloužit k sestavení návrhu politického programu. Projednání návrhu programu byla stanovena na patnáctý sjezd strany v Praze na jaře roku 1927. Přípravou návrhu byla

¹⁴³ KUKLÍK, J., *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, s. 686.

¹⁴⁴ CABADA, L., *Český stranický systém 1890–1938*, s. 27.

¹⁴⁵ KUKLÍK, J., *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, s. 687.

pověřena programová komise v čele s Josefem Stivínem. Problematika politického programu během konání patnáctého sjezdu nebyla však podrobněji projednána. Politický program měl být projednán na mimořádném sjezdu strany plánovaným na rok 1928. Po obratu na politické scéně, kdy přešla Československá sociálně demokratická strana dělnická do opozice, se sjezd nakonec nekonal. Politický program Československé sociálně demokratické strany dělnické se znovu začal projednávat až na počátku 30. let.¹⁴⁶

Vnitřní organizační struktura strany v mnohých bodech navazovala na předchozí strukturu. Organizační řád v obnoveném znění byl přijat na patnáctém sjezdu strany v Praze roku 1927. Struktura organizací byla hierarchicky uspořádána, nejnižší složkou byly místní organizace, poté okresní, župní a nejvyšší ústřední. Ke změně došlo například v župních organizacích, které byly přizpůsobeny stávající územnímu rozdělení republiky.¹⁴⁷

Nejvyšším ústředním orgánem organizace byl výkonný výbor sídlící v Praze, který měl své poradové organizace jako zastupitelstvo strany a sjezd strany. Na sjezdu strany se scházeli volení zástupci okresních organizací a členové ústředního výkonného výboru. Sjezd řešil otázky týkající se volby členů do ústředního výkonného výboru, který byl složen z 36 členů a 36 náhradníků a z toho vždy jedna třetina musela být zvolena z míst mimo sídlo ústředního výkonného výboru. Ústřední výkonný výbor se volil vždy na dobu tří let a muselo v něm být poměrné zastoupení členů z jednotlivých zemí.¹⁴⁸

Určité pravomoci ústřední výkonný výbor přenášel na představenstvo, které bylo tvořeno užším vedením ČSDSD. Představenstvo se scházelo jednou týdně a předkládalo zprávy ze svých schůzí ústřednímu výkonnému výboru, který svá zasedání pořádal jednou do měsíce. Po čtrnáctém sjezdu se stal předsedou představenstva Antonín Hampl s Karlem Kyndlem, Josefem Noskem, Janem Prokešem a dalšími ve funkci tajemníků.¹⁴⁹

Zastupitelstvo strany rozhodovalo o všech stranických záležitostech v období mezi sjezdy strany. Zároveň schvalovalo sestavené kandidátky k volbám a ustanovovala zemské organizace. Provedená usnesení zastupitelstva strany mohl zrušit pouze sjezd a byla závazná pro všechny členy Československé sociálně demokratické strany dělnické. Významné místo

¹⁴⁶ KUKLÍK, J., *Programový vývoj Československé sociálně demokratické strany dělnické za první republiky*, In: *Současný stav a perspektivy zkoumání politických stran na našem území*, Olomouc: Nakladatelství Gloria, 1999, s. 64.

¹⁴⁷ KUKLÍK, J., *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, s. 693.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 694.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 695.

v organizační struktuře Československé sociálně demokratické strany dělnické měla kontrolní komise. Ta měla oprávnění ke kontrole institucí strany, kontrola a její vyhodnocení se muselo řídit stanovami v organizačním řádu strany.

Mezinárodní a zahraniční vztahy se řídily principy Socialistické dělnické internacionály, jelikož Československá sociálně demokratická strana dělnická byla její součástí. V Socialistické dělnické internacionále stranu zastupovali František Soukup a Lev Winter. Finanční prostředky pro své politické aktivity a nejen ty strana získávala z vybraných příspěvků všech stranických organizací.

Československá sociálně demokratická strana dělnická zakládala přidružené organizace. Nejvýznamnější bylo Odborové sdružení československé. Své místo v působení přidružených organizací strany mělo i hnutí sociálně demokratických žen. Strana zakládala organizace věnující se sportu a využití volného času mládeže jako Svaz dělnických tělocvičných jednot či Dělnická akademie. Dělnická akademie, jež představovala jedno z center teoretického myšlení, se zaměřovala na ideově osvětovou výchovnou činnost.¹⁵⁰

Strana se snažila rozvíjet podvědomí o jejích politických aktivitách také v rámci tisku nejen v rámci svých satelitních organizací. Jejím hlavním ústřední tiskovým orgánem bylo *Právo lidu*. V regionech se vydávaly týdeníky a čtrnáctideníky. V Plzni se vydával týdeník nesoucí jméno *Nová doba*, v Brně pak deník *Stráž socialismu*. ČSDSD založila pro šíření svých tiskovin v rámci publicity Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství.¹⁵¹

Československá sociálně demokratická strana dělnická se na první pohled jevila jako ideově homogenní. Stranu reprezentovali především zastupitelé oficiálního křídla. Tato frakce strany se shodovala na hlavních stranických cílech a navenek vystupovala jednotně. Spor mezi frakcemi strany mezi lety 1919–1921 změnil politické směřování strany. Po odchodu marxistické levice z ČSDSD se její politika směřující ke změně společnosti z kapitalistické na socialistickou umírnila. Do čela oficiálního křídla se postavil Antonín Hampl.¹⁵²

Antonín Hampl se soustředil především po svém zvolení do funkce předsedy na vnitrostranickou politiku a výkon své funkce. Praktickou politiku strany přenechával Hampl na svých stranických kolezích. Ve vládní politice si vybudoval pozici Bechyně, který

¹⁵⁰ CABADA, L., *Český stranický systém 1890–1939*, s. 29.

¹⁵¹ KUKLÍK, J., *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, s. 700.

¹⁵² CABADA, L., *Český stranický systém 1890–1939*, s. 29.

od roku 1922 působil v Pětce. Významnou roli na politické scéně sehrál také Ivan Déer stoupenec československé jednoty a předseda zemského výboru sociálnědemokratické strany na Slovensku. Déer prosadil mnoho změn a reforem ve školství a resortu spravedlnosti.

Na utváření politiky Československé sociálně demokratické strany dělnické se podílel také určitou měrou Vojtěch Dundr, zastávající léta funkci ústředního tajemníka. Na utváření politiky strany měl vliv také vedoucí nemarxistického křídla strany Josef Macek, který vyznával zásady tvořivého etického socialismu. Nejvíce levicově orientovanou frakci ve straně představovala skupina hlásící se k Marxovu učení zastoupená Jaroslavem Čecháčkem, Jiřím Pleskotem, Bohumírem Šmýdem a dalšími.¹⁵³

Československá sociálně demokratická strana dělnická byla masovou stranou, jejíž představitelé se podíleli na vzniku samostatného státu. Ve volbách roku 1929 slavila úspěch, jelikož se ocitla na druhém místě. Strana se stala v období od 1918–1929 součástí několika koaličních vlád a byla spolehlivým politickým partnerem pro ostatní koaliční strany.

3.7 Německé politické strany v Československu

Vznik samostatného československého státu vyvolal u německých obyvatel žijících v českých zemích vesměs negativní reakce. V rámci politické organizace přejali Němci v Československu strukturu rakouských politických stran. V zemských sněmech prozatímních německých provincií (Sudetenland, Deutschböhmen, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren) nalezneme zástupce agrárníků, nacionalistů, sociálních demokratů a křesťanských sociálů.¹⁵⁴

Německé separátní útvary vznikly v rámci dezintegrace československého území, pokus o rozdělení území postupem času ztroskotal. 4. března roku 1919 došlo k demonstracím a střetům v pohraničí. Začlenění území s německými obyvateli do Československa proběhlo až na základě mírové smlouvy s Rakouskem v Saint-Germain-en-Laye v září roku 1919.

¹⁵³ KUKLÍK, J., *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, s. 703.

¹⁵⁴ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 83.

Na počátku 20. let i přes to revolta vůči československému státu u německého obyvatelstva přetrvávala a často docházelo k národnostním konfliktům.¹⁵⁵

Ústava Československé republiky zajišťovala německé národnosti rozsáhlé možnosti politických aktivit. Jménem německého obyvatelstva s československou vládou v roce 1918 i v pozdějších letech vyjednávali zástupci německé nacionální strany Rudolf Lodgman von Auen a představitel německých sociálních demokratů Josef Seliger. Po volbách roku 1920 byl založen pod tlakem Lodgmanovy skupiny Německý parlamentní svaz. Německá politická scéna v Československu se rozdělila na dvě frakce. První skupina zastupovala tzv. politický aktivismus, a druhá skupina představovala tzv. politický negativismus.¹⁵⁶

V první polovině 20. let se prohlubovala spolupráce především mezi českými a německými sociálními demokraty a českými a německými agrárníky. Při utváření nové vlády v čele s Antonínem Švehlou na podzim roku 1922 se vyjednávalo o vstupu německých stran do vlády. Většina představitelů Pětky nebyla této myšlence nikterak nakloněna. V témže roce došlo kvůli vyhrocujícím se sporům mezi aktivisty a negativisty k rozpadu Německého parlamentního svazu.¹⁵⁷ V roce 1925 se po volbách změnila politická poměry na československé politické scéně. Nejsilnější německou stranou se stal Svaz zemědělců a Německá křesťansko-sociální strana. Na základě politického vyjednávání se na podzim roku 1926 sestavila národnostně smíšená vládní koalice.¹⁵⁸

Do Švehlovy vlády byli jmenováni na pozici ministra Robert Mayr-Harting a Franz Spina. Po volbách roku 1929 získaly největší podporu aktivistické strany. Do koaliční vlády byla zařazena další německá strana, a to Německá sociální demokracie, která ve vládě nahradila německé křesťanské sociály.¹⁵⁹

Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik, DSAP) se konstitovala na zakládajícím sjezdu v Teplicích dne 30. srpna 1919. Politický program strany vycházel

¹⁵⁵ ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 861.

¹⁵⁶ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 84.

¹⁵⁷ CÉSAR, J., ČERNÝ, B., *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938. Díl I. (1918–1929)*, Praha: Československá akademie věd, 1962, s. 290.

¹⁵⁸ TÓTH, A., NOVOTNÝ, L., STEHLÍK, M., *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012, s. 48.

¹⁵⁹ ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny*, s. 862.

v národnostních otázkách z tezí brněnského programu ustanoveného roku 1899, jenž předpokládal zavedení personální autonomie. V hospodářských otázkách program navazoval na znění vídeňského programu z roku 1901. Ideologicky byl politický program strany založen na austromarxismu a kritizoval protirevoluční ráz nového státu.¹⁶⁰

DSAP zakládala také přidružené organizace například Svaz sociálnědemokratické dělnické mládeže pro německá území Československé republiky či Ústřední komise německých odborů. Strana vydávala své stranické periodikum nazvané *Sociální demokrat* (Sozialdemokrat) od září roku 1921 a v regionech vycházely místní periodika například *Svoboda* (Freiheit) nebo *Vůle lidu* (Volkswille).¹⁶¹

Po volbách roku 1920 se stala DSAP druhou nejúspěšnější stranou v československém parlamentu. Strana získala 31 mandátů v poslanecké sněmovně a 16 v senátu. Na základě kladených podmínek především v otázce národností Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR nebyla nakonec přizvána do vlády. Ve straně docházelo k vnitrostranickým rozkolům především vyvolanými radikálním levicovým křídlem vedeným Karlem Kreibichem. Na sjezdu strany na podzim roku 1920 se jejímu předsedovi Josefu Seligerovi podařilo udržet stranu jednotnou. Několik dnů po konání sjezdu náhle zemřel předseda strany a na jeho místo byl zvolen Ludwig Czech.¹⁶²

Ve volbách roku 1925 strana nebyla natolik úspěšná jako v předešlých. Získala pouhých 17 mandátů do poslanecké sněmovny. Volební neúspěch strany ji sblížil s českými sociálními demokraty a strany spolu začaly kooperovat. Na sjezdu v Karlových Varech roku 1929 se vyjádřil předseda strany Czech pro spoluúčast strany v možné koaliční vládě. Po volbách roku 1929 se Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR se svými 21 mandáty do poslanecké sněmovny stala součástí koaliční vlády. Po deseti letech byla strana znovu nejsilnější německou politickou stranou v Československé republice.¹⁶³

¹⁶⁰ BROKLOVÁ, E., *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938*, Praha: Karolinum, 1999, s. 56.

¹⁶¹ ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny*, s. 865.

¹⁶² TÓTH, A., NOVOTNÝ, L., STEHLÍK, M., *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*, s. 51.

¹⁶³ NOVOTNÝ, L., *Political Parties of the German Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938)* – Brief Summary and Outline of the Issue. In: *Öt Kontinents. Az Új-és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei. Eötvös Loránd Tudományegyetem. (Cinq Continents. Les cahiers du Département d'Histoire moderne et contemporaine. Université Eötvös Loránd)* 2010, Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar (Facultas Philosophiae) 2011, s. 201.

Německý svaz zemědělců (Bund der Landwirte, BdL) v Čechách byl založen v listopadu roku 1918 v České Lípě. Na počátku roku 1919 byl svolán sjezd strany pro Čechy a v květnu byl uspořádán sjezd strany pro Moravu. Svaz zemědělců byl založen jako strana s celostátní působností až v lednu roku 1920.¹⁶⁴

Politický program strany se v národnostních otázkách hlásil k sebeurčení a zároveň republikánské formě státu. Hospodářské otázky programu se zaměřovaly především na finanční podporu malých a středních zemědělců. V sociální sféře se strana zaměřila na ochranu všech vesnických sociálních skupin. Strana se ve svých programových otázkách domáhala také zmírnění centralismu.¹⁶⁵ Německý svaz zemědělců zakládal přidružené organizace, nejvýznamnější byl Svaz německé venkovské mládeže. Od března roku 1919 strana vydávala *Německého venkovského posla* (Deutscher Landbote). Ve vedení strany byli Franz Křepek, Franz Spina a Franz Heller.

Ve volbách roku 1920 strana získala 13 mandátů. Již na počátku 20. let se strana snažila spolupracovat s českými agrárníky a jejich úsilí zesílilo především po rozpadu Německého parlamentního svazu v roce 1922.¹⁶⁶ Strana udržovala dobré styky s českou politickou scénou, především pak Franz Křepek. Ve volbách roku 1925 dosáhla poměrného úspěchu, získala společně s Maďarskou národní stranou 24 mandátů. V říjnu roku 1926 se stala součástí vlády panské koalice a předseda strany Franz Spina se stal ministrem veřejných prací. V roce 1929 strana kandidovala do parlamentu společně s nově vzniklou stranou Německé pracovní a volební společenství (Deutsche Arbeits- und Wahlgemeinschaft). Strana očekávala velký volební úspěch, opak byl pravdou, strana získala méně mandátů než v předešlých volbách.¹⁶⁷

Německá nacionálně socialistická dělnická strana (Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP) získala svůj název na vídeňském sjezdu roku 1918. Stranické ústředí se nacházelo v Ústí nad Labem, a proto vznik samostatného Československa ji nijak neomezoval v politických aktivitách, jelikož nebyla závislá na odloučení od Vídně. V Československu se strana ustanovila v roce 1919 na sjezdu v Duchcově.¹⁶⁸

Politický program DNSAP vycházel z programu Německé dělnické strany z roku 1904 orientovaný proti marxismu a liberalismu. V národnostních otázkách programu se strana

¹⁶⁴ BROKLOVÁ, E., *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938*, s. 72.

¹⁶⁵ ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny* s. 882.

¹⁶⁶ CÉSAR, J., ČERNÝ, B., *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*, s. 239.

¹⁶⁷ NOVOTNÝ, L., *Political Parties of the German Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938)*, s. 206.

¹⁶⁸ ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny*, s. 869.

zaměřila především na ideu velkoněmecké myšlenky a rasově obhajovala antisemitismus. Z programu vyplývaly představy strany založené na plně teritoriální autonomii založené na nezávislosti na Československu.¹⁶⁹

DNSAP zakládala během svého působení satelitní organizace. Důležitou roli ve straně měly odborové organizace, jednou z nich byl Odborový svaz německých dělníků. Nejvýznamnější přidruženou organizací strany zaměřující se na mládež byl Německý nacionálně socialistický studentský svaz. Strana měla také svoje ústřední periodikum *Den* (Der Tag) a vydávala také regionální tiskoviny například *Nový čas* (Neue Zeit).¹⁷⁰

V čele strany v návaznosti na předválečná léta stanuli Hans Knirsch, Hans Krebs či Adam Fahrner. V druhé polovině 20. let docházelo ve straně k obnově osobností ve vedení. Ve volbách roku 1920 se strana rozhodla kandidovat společně s německými nacionály, úspěch ve volbách oproti ostatním německým stranám byl zanedbatelný, strana získala pouhých 5 mandátů. V následujících volbách se od německých nacionálů odloučila a kandidovala samostatně. V roce 1925 strana z volebních výsledků získala 7 mandátů a v dalším kole voleb v roce 1929 dostala strana navíc jeden mandát, měla jich tedy 8.¹⁷¹

Německá křesťansko sociální strana lidová (Deutsche christlichsoziale Volkspartei, DCV) navazovala na politiku rakouské křesťanskosociální strany založené v roce 1893. Strana byla ustanovena v Čechách v listopadu roku 1919 a tím se vyvázala ze svého vlivu na vídeňskou centrálu. Politický program strany byl schválen o dva měsíce dříve na zemském sjezdu v Čechách.¹⁷²

Politický program se soustředil v národnostní otázce na prosazení německé autonomie. V hospodářských otázkách se strana zaměřovala především na sociální sféru založenou na zásadách učení církve. Strana chtěla v programu zakotvit myšlenku na stavovské uspořádání státu. Na sestavení politického programu se podíleli dva univerzitní profesori Karl Hilgenreiner a Robert Mayr-Harting.¹⁷³

Strana zakládala přidružené organizace, nejvýznamnějším byl Národní svaz německých katolíků či ženská organizace Katolický ženský svaz. Ústřední tiskový orgán strany byly od

¹⁶⁹ NOVOTNÝ, L., *Political Parties of the German Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938)*, s. 208.

¹⁷⁰ ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny*, s. 870.

¹⁷¹ TÓTH, A., NOVOTNÝ, L., STEHLÍK, M., *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*, s. 61.

¹⁷² ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny*, s. 877.

¹⁷³ NOVOTNÝ, L., *Political Parties of the German Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938)*, s. 202.

roku 1925 *Německé listy* (Deutsche Presse). Strana vydávala také regionální periodika jako *Národ* (Volks) či *Národní posel* (Volksbote).

Ve straně se vytvořily již na počátku 20. let dvě frakce, první aktivistická frakce zastoupená profesorem Robertem Mayr-Hartingem a na druhé straně nacionální frakce v čele s Karlem Hilgenreinerem. Aktivistické křídlo postupem času získalo ve straně rozhodující slovo. Ve volbách roku 1920 strana získala pouhých 10 mandátů. V roce 1925 byla DCV ve volbách úspěšnější a počet jejích mandátů se zvýšil na 13. V koaliční vládě roku 1926 Robert Mayr-Harting obsadil resort ministra spravedlnosti. V roce 1929 strana ztratila poměrnou část voličů, vystoupila z vlády a přešla do opozice. V čele strany stál roku 1929 Karl Hilgenreiner, což zapříčinilo radikalizaci strany v nacionálním duchu. Strana kritizovala československou vládu pro nedostatečné řešení situace německé menšiny. Zároveň se strana zaměřila i na kritiku jiných německých stran v Československu.¹⁷⁴

Německá nacionální strana (Deutsche Nationalpartei, DNP) navazovala na politiku rakousko-německých nacionálních stran. Strana se konstitovala v dubnu roku 1919. Během roku 1919 se strana sloučila postupně s Deutschsoziale Volkspartei für Schlesiens und Nordmährens, Deutschnationale Partei aus Mittel und Südmährens a Deutschböhmisches Einheitspartei. V prosinci roku 1919 se konal první sjezd strany.¹⁷⁵ Politický program strany se v rámci národnostních otázek věnoval národnostnímu sebeurčení s prvky antisemitismu. Strana vydávala svůj ústřední *Severočeský deník* (Nordböhmisches Tagblatt) a další regionální týdeníky.¹⁷⁶

Prvním předsedou strany byl starosta Chomutova Ernst Storch. V čele strany a vůdčím členem od roku 1922 byl Rudolf Londgman von Auen, který se pokusil v říjnu 1918 o vytvoření separátní provincie Deutschböhmen. V čele strany stál také Alois Baeran, který usiloval o prosazení práv německé menšiny v Československu a byl velmi protičeskoslovensky orientovaný.¹⁷⁷

Volby na jaře roku 1920 straně přinesly 12 mandátů. Mocenská politická síla strany v čele s Londgmanem oslabovala. Rudolf Londgman von Auen se pokusil založit Sudetoněmeckou unii, ale nebyl úspěšný. V roce 1925 strana nezískala na základě volebních výsledků žádný

¹⁷⁴ ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny*, s. 880.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 873.

¹⁷⁶ TÓTH, A., NOVOTNÝ, L., STEHLÍK, M., *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*, s. 62.

¹⁷⁷ NOVOTNÝ, L., *Political Parties of the German Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938)*, s. 210.

mandát a Londgman nezískal senátorské křeslo. Po tomto neúspěchu zanechal své politické kariéry. V dalším volebním roce 1929 se Německá nacionální strana spojila na kandidátce se Sudetoněmeckým svazem venkova (Sudetendeutscher Landbund), avšak očekávaný úspěch se nedostavil. Strana dostala pouhých 7 mandátů.¹⁷⁸

Na politické scéně Československé republiky působily i jiné politické subjekty zastupující německou menšinu. Mezi méně významné patřily Německá živnostenská strana (Deutsche Gewerbepartei), Německé pracovní a volební společenství (Deutsche Arbeits – und Wahldemeinschaft, DAWG) a Německá demokratická svobodomyšlná strana (Deutsche demokratische Freiheitspartei, DDFP).

3.8 Slovenské politické strany

Slovenská národní strana (SNS) působila již v Rakousko-Uhersku a vznik samostatného československého státu pro ni byl jakýmsi mezníkem. Vnitrostranické neshody zapříčinily rozdělení strany na dva samostatné politické subjekty. Vznikla Slovenská národní strana a Národní a rolnická strana. K sjednocení těchto stran došlo až v roce 1920 před konáním prvních voleb. Neúspěch, který přinesly volby, ve straně vyvolal nový rozkol a k jejímu opětovnému obnovení došlo až na sjezdu v Martině na jaře roku 1921.¹⁷⁹

Politický program strany byl založen především na získání autonomie Slovenska. Vznikl v roce 1919 a během první poloviny 20. let prošel určitými změnami. Věnoval se také ekonomickým a sociálním otázkám. Do čela strany od roku 1919 usedl Matúš Dula, v roce 1921 Emil Stodol, od roku 1922 Gustáv Adolf Bežo a v roce 1925 se stal stranickým předsedou Juraj Janoška.¹⁸⁰

Ve volbách roku 1925 strana kandidovala samostatně, ale na základě malé voličské základny neobdržela dostatečný počet hlasů k získání mandátu. Na základě tohoto neúspěchu začala strana uvažovat o možném spojení s jiným politickým subjektem. Před dalšími volbami roku

¹⁷⁸ ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny*, s. 874.

¹⁷⁹ KREJČÍ, O., *Nová kniha o volbách*, Praha: Professional publishing, 2006, s. 226.

¹⁸⁰ LIPTÁK, L., *Politické strany na Slovensku*, Bratislava: Archa, 1992, s. 106.

1929 začala strana spolupracovat s Československou národní demokracií.¹⁸¹ Slovenská národná strana zakládala také přidružené organizace, nejvýznamnější bylo Združení slovenských zaměstnaneckých organizací. Ústředním tiskovým orgánem, který strana vydávala, byly *Národné Noviny*.¹⁸²

Hlinkova slovenská ľudová strana (HLS) vznikla v roce 1913, během války se politická aktivita strany pozastavila a k obnovení došlo až v prosinci roku 1918. Strana v této době nesla název Slovenská ľudová strana, až v roce 1925 přijala strana do svého názvu jméno jejího předsedy. Strana byla jednou z katolicky orientovaných politických stran v Československu.¹⁸³

Politický program se přihlásil k Martinské deklaraci z 30. října roku 1918. Ve svém politickém programu kladla velký důraz na náboženské otázky, program prosazoval církevní školství a dodržování lidských práv a svobod. Prvním předsedou byl Andrej Hlinka, katolický kněz. Mezi další významné politické činitele strany patřili Vojtech Tuka, Jozef Tiso, Jozef Buday a Ferdinand Juriga. Strana zakládala také při své politické činnosti přidružené organizace. Nejvýznamnější bylo Křesťanské rolnické sdružení. HLS vydávala svůj stranický tisk nesoucí název *Slovák*.¹⁸⁴

Na počátku 20. let spolupracovala strana společně s Československou stranou lidovou, ale ideové rozpory spolupráci již v roce 1922 ukončily. V druhých volbách roku 1925 zaznamenala strana volební úspěch, získala 23 mandátů a tak se stala nejvlivnější masovou politickou stranou na Slovensku. V lednu roku 1927 strana vstoupila do koaliční vlády, ale v roce 1929 kvůli tzv. Tukově aféře z ní vystoupila. Strana si i v dalších volbách roku 1929 udržela svůj vliv na slovenské politické scéně a získala 29 mandátů.¹⁸⁵

¹⁸¹ ROGULOVÁ J., *Slovenská národná strana*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 829.

¹⁸² Tamtéž, s. 828.

¹⁸³ LIPTÁK, L., *Politické strany na Slovensku*, s. 109.

¹⁸⁴ BÁRTLOVÁ, A., *Hlinkova slovenská ľudová strana*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 848.

¹⁸⁵ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 216.

3.9 Maďarské politické strany

Politické aktivity maďarské menšiny na území československého státu se rozdělovaly na dva ideologické proudy, kterými byly křesťanský socialismus a maloroľnické hnutí. Maďarská menšina obývala především jih a jihovýchod Slovenska a Podkarpatskou Rus. Větší část maďarských obyvatel se uchýlovala do Maďarska, nejinak tomu bylo u politických stran.¹⁸⁶

Politické strany se začaly formovat až po vzniku Československé republiky. V roce 1920 vydaly maďarské politické strany na zasedání v československém parlamentu nesouhlasné prohlášení se začleněním území obývaného Maďary do Československa. Negativní postoje vůči vzniku republiky se odvíjely i v pozdějších letech.

Dne 7. prosince 1920 došlo k ustanovení Společného výboru spojených opozičních stran na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Výbor se skládal z šesti politických subjektů, a to Zemské křesťansko-socialistické strany, Zemské maďarské strany maloroľníků a zemědělců, Svazem maďarských stran na Podkarpatské Rusi, Spišskou německou stranou a od roku 1921 i Maďarskou stranou práva. Výbor měl za úkol za pomoci úzké stranické spolupráce vytvořit koordinovanou politickou linii na Slovensku a Podkarpatské Rusi, která by stranám zajistila větší politickou váhu. V čele výboru stanul Béla Szilassy, místopředseda budoucí Maďarské národní strany. Hlavním bodem výboru bylo autonomní uspořádání Slovenska a prosazování práva na sebeurčení. Snaha maďarských politických stran vytvořit absolutní jednotný politický tábor však nebyla nikdy naplněna. Výbor během let své činnosti zakládal organizace a dokonce ustanovil svůj vlastní výkonný výbor.¹⁸⁷

Zemská křesťansko socialistická strana (Országos Keresztény Szocialista Párt, OKSZP) vznikla 23. listopadu roku 1919 na sjezdu v Košicích a její politika navazovala na křesťanskosociální strany založené v Uhrách v roce 1907. První sjezd strany se konal v březnu roku 1920 v Bratislavě, členové strany zde do jejího čela zvolili Jenő Lelley. Mezi významné členy strany na jejím počátku patřili Gyula Wirth, Gyula Fleischmann, János Jabloniczky a další.¹⁸⁸

¹⁸⁶ MAREK, P., *Politické strany maďarské menšiny*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 925.

¹⁸⁷ TÓTH, A., NOVOTNÝ, L., STEHLÍK, M., *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*, s. 81.

¹⁸⁸ MAREK, P., *Politické strany maďarské menšiny*, s. 926.

Politický program strany ustanovený roku 1920 vycházel především z papežské encykliky *Rerum novarum*. Otázky politického programu se věnovaly především sociálním a politicko ekonomickým zájmům katolické společnosti na Slovensku. Hlavním cílem sociální sféry programu bylo zajištění sociální stability na základě křesťanské solidarity, která měla zaručit eliminaci negativního dopadu první světové války na sociální sféru života. V hospodářských otázkách se strana negativně vymezovala proti pozemkové reformě a pronikání českého kapitálu na Slovensko a Podkarpatskou Rus. Politický program hájil zájmy nejen maďarských menšin, prosazoval jazykovou a kulturní rovnoprávnost na všech úrovních společenského života.¹⁸⁹

Organizační struktura strany a k tomu patřící stanovy byly přijaty na druhém sjezdu v roce 1923 v Bratislavě. Struktura organizací byla rozdělena na místní, okresní a ústřední. V čele strany byla předsednická rada, která plnila funkci výkonného orgánu. Stranu ovládala úzká skupina vedoucích členů označovaná jako stranický aparát. Ústředním stranickým tiskovým orgánem byl v letech 1919–1925 list *Vüle lidu* (Népakarat), který byl poté nahrazen titulem *Maďarské listy* (Magyar Hírlap). Strana zřizovala také přidružené organizace založené především na křesťanskosociálních principech. Významnou satelitní organizací byl Svaz křesťansko – socialistických rolníků a zemědělských dělníků.¹⁹⁰

Ve volbách roku 1920 se OKSzP umístila na prvním místě s největším počtem voličů, do parlamentu by vstupovala s 5 mandáty. Ve straně se v první polovině 20. let začaly utvářet dva politické tábory. První frakce, reprezentována předsedou strany Jenő Lelleyem zastupovala aktivistickou politiku a na druhé straně stála protiaktivistická frakce v čele s Oszkárem Petrogallim. Aktivisté v OKSzP neuspěli a protiaktivistická frakce zvolila do čela strany svého stoupence Gézu Szüllőho. Bývalý předseda strany Lelley a jeho stoupenci založili novou politickou stranu nesoucí název Západoslovenská křesťansko-socialistická strana.¹⁹¹

V roce 1925 byla strana výrazně oslabena odchodem aktivistického křídla, což se projevilo také na volebních výsledcích. Zemská křesťansko socialistická strana kandidovala do voleb

¹⁸⁹ TOTH, A., *Political Parties of Hungarian Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938) – Brief Summary and Outline of the Issue*, In: *Ot kontinens (Az Uj- es Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei, Eotvos Lorand Tudományegyetem Budapest) – Cinq Continents (Les cahiers du Département d'Histoire moderne et contemporaine Université Eotvos Lorand Budapest)*, Budapest : Eotvos Lorand Tudományegyetem, 2010, s. 171.

¹⁹⁰ MAREK, P., *Politické strany maďarské menšiny*, s. 928.

¹⁹¹ TÓTH, A., NOVOTNÝ, L., STEHLÍK, M., *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*, s. 83.

samostatně, získala menší počet hlasů; na základě toho měla pouhé 4 mandáty do poslanecké sněmovny.¹⁹²

Do voleb konaných roku 1929 kandidovala OKSZP přes veškeré spory v minulých letech s Maďarskou národní stranou. Strany získaly společně 9 mandátů do poslanecké sněmovny a 6 do senátu. Zemská křesťansko socialistická strana měla po rozdělení 7 mandátů a zbylých 8 mandátů získala Maďarská národní strana.¹⁹³

Maďarská národní strana (Magyar Nemzeti Párt) se konstituovala pod tímto názvem od roku 1925, avšak její politická činnost sahá již na počátek 20. let. Před rokem 1925 nesla strana dva názvy Maďarská zemská strana zemědělců a maloročníků do roku 1922 a po něm Maďarská zemská strana zemědělců, maloročníků a živnostníků.¹⁹⁴

Politický program strany se zaměřil na národní a hospodářskou oblast. Z hlediska národní otázky strana kritizovala útlak maďarské menšiny v Československu a požadovala zajištění práva na sebeurčení. V hospodářských otázkách programu proklamovala svobodu podnikání a podporu malým a středním zemědělcům a živnostníkům. Vnitřní organizační struktura strany byla založena na klasickém hierarchickém rozdělení od místních až po ústřední organizace. Ústřední sekretariát strany sídlil nejprve v Komárně a poté v Rimavské Sobotě. V čele strany stál Kálmán Füssy, který byl v roce 1920 vystřídán József Törköly. Vůdčí osobností strany byl však József Szent-Ivány. Dalšími významnými členy strany byli například Ferenc Lukovics, Gábor Bako, Tivadár Fábry.¹⁹⁵

Strana zakládala v rámci svých politických aktivit satelitní organizace, jednou z nejvýznamnějších byl Zemský hospodářský spolek na Slovensku či Zemský svaz hospodářských spolků, obě organizace byly založeny v roce 1920. Ústředním tiskovým orgánem strany byl týdeník *Brázda* (Barázda).

Po ustanovení strany krátce před volbami roku 1920 se její představitelé rozhodli kandidovat samostatně. Maďarská národní strana na základě volebních výsledků obdržela po 1 mandátu do poslanecké sněmovny a po 1 mandátu do senátu. Strana se v první polovině 20. let přiklápěla k aktivistické politice. Ve volbách roku 1925 Maďarská národní strana vytvořila společnou kandidátku s Německým svazem zemědělců. Strany se domluvily na pokračující

¹⁹² MAREK, P., *Politické strany maďarské menšiny*, s. 931.

¹⁹³ TOTH, A., *Political Parties of Hungarian Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938)*, s. 180.

¹⁹⁴ MAREK, P., *Politické strany maďarské menšiny*, s. 933.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 934.

spolupráci po volbách. Volební rok 1925 byl pro Maďarskou národní stranu úspěšný, získala 9 mandátů a z toho 6 do poslanecké sněmovny a 3 do senátu.¹⁹⁶

V roce 1926 měla strana možnost společně s Německým svazem zemědělců vstoupit do Švehlovy koaliční vlády. Do koaliční vlády nakonec vstoupil Německý svaz zemědělců společně s německými křesťanskými sociály bez vědomí Maďarské národní strany. Ta i přes to setrvala s Německým svazem v jednom poslaneckém klubu až do roku 1927.¹⁹⁷

Na československé politické scéně dále působily i menší maďarské politické subjekty. Menší strany se zapojovaly do politického dění jen velmi málo a dost často ve spojení s významnější maďarskou politickou stranou. Mezi výčet těchto stran patří Maďarsko-německá sociálně demokratická strana (Magyar és német szocialdemokrata párt), Maďarské národní strany (Magyar nemzeti párt), Maďarská strana práva (Magyar Jogpárt), Maďarská dělnická strana (Magyar nemzeti munkáspárt) a Republikánská maďarská zemědělská strana (Kösztársasági magyar földműves párt).¹⁹⁸

¹⁹⁶ TÓTH, A., NOVOTNÝ, L., STEHLÍK, M., *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*, s. 84.

¹⁹⁷ TOTH, A., *Political Parties of Hungarian Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938)*, s. 179.

¹⁹⁸ MAREK, P., *Politické strany maďarské menšiny*, s. 940.

4 Volební výsledky a volební právo

Po vzniku Československé republiky bylo nutné řešit problém neexistující ústavy. Byl ustanoven Ústavní výbor, jehož úkolem bylo vytvořit prozatímní ústavu a předložit ji Revolučnímu výboru. Prozatímní ústava, byla předložena 13. listopadu 1918 a posléze přijata jako zákon č. 37/1918 Sb. Tento zákon v sobě měl již zakotvený předpoklad vzniku Národního shromáždění a vzniku úřadu prezidenta a vlády.

Národní shromáždění bylo složeno z 256 členů a od března roku 1919 z 270 členů. Do prvního Národního shromáždění volby neproběhly. Ústava vytvořená dle předlohy JUDr. Jiřího Hoetzela za spolupráce politických činitelů Antonína Švehly, Aloise Rašina, Jiřího Stříbrného, Františka Soukupa a Václava Štorbára prošla schválením v únoru roku 1920.¹⁹⁹ Ustanovila dle francouzského vzoru dvoukomorový parlament (Národní shromáždění) skládající se z Poslanecké sněmovny a Senátu. Do poslanecké sněmovny se volilo 300 poslanců na dobu šesti let a do senátu 150 senátorů na dobu osmi let.

Aktivní volební právo do poslanecké sněmovny bylo ustanoveno pro starší 21 let a do senátu pro starší 26 let. Pasivní volební právo bylo dáno osobě starší 30 let do poslanecké sněmovny a 45 let do senátu. Žádný ze zvolených poslanců nesměl být členem obou komor. V období republiky byla stanovena volební povinnost. Jen v některých případech byly uděleny výjimky pro absenci voliče při konání voleb. Volební právo bylo paragrafem 8 ústavní listiny definováno jako rovné přímé a tajné.²⁰⁰

Volební systém první republiky byl založen na principu poměrného zastoupení a skládal se ze tří skrutinií. Pro první skrutinium byl dán výpočet voličských hlasů na základě Hareovy metody. Hareova metoda umožňovala, aby v prvním skrutiniu bylo obsazeno méně mandátů, které poté byly ve druhém a následně třetím skrutiniu použity pro jmenování poslanců.²⁰¹

Ve druhém skrutiniu pro výpočet nového volebního čísla bylo použito Hagenbach–Bischoffovy kvóty. Na základě jejího výpočtu získala politická strana tolik mandátů, kolik se nacházelo v součtu jejích zbytkových hlasů. Pokud se ve druhém skrutiniu nepřidělily

¹⁹⁹ NOLČ, J., *První ústava Československa*, s. 136.

²⁰⁰ KREJČÍ, O., *Nová kniha o volbách*, s. 134.

²⁰¹ BROKLOVÁ, E., *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, s. 81.

všechny mandáty, následovalo skrutinium třetí, v němž stranám s největším zbytkem dělení bylo přiděleno vždy po jednom mandátu.²⁰²

Metoda rozdělování mandátů se po novelizaci volebního systému roku 1925 změnila. Změna nastala v druhém skrutiniu, v kterém došlo k navýšení kvóra pro přepočítání hlasů a mandátů. K dalším změnám ve volebním systému Československé republiky došlo ještě roku 1927, kdy bylo volební právo odepřeno vojákům a četníkům.²⁰³

Volební zákon první republiky obsahoval zásadu přísně vázaných kandidátních listin převzatou dle německého vzoru. Pro voliče to znamenalo, že svůj hlas odevzdal celé volební skupině, nikoli jak je tomu dnes, kdy může volič dát preferenční hlas jednomu zástupci na stranické kandidátní listině. Záměr přísně vázaných listin byl v udržení kontinuity strany a také se snadněji vytvářela a udržovala stabilita ve vládní koalici.²⁰⁴

První volby do československého parlamentu se konaly v dubnu roku 1920. Celkový počet kandidujících stran byl 22 a z toho jich bylo 11 československých. Volby neproběhly na celém území československého státu, z volebních území bylo vyjmuto Těšínsko, Vitorazsko, Spišsko, Oravsko a v části Podkarpatské Rusi. Další zvláštností prvních voleb byl předpoklad zákona o specifické volbě čtyř poslanců z řad legionářů. Tato volba měla proběhnout o rok později. Na jaře roku 1921 byla odevzdána pouze jedna kandidátní listina z řad legionářů se 4 zástupci, kteří byli poté začleněni do parlamentu v polovině roku 1921.²⁰⁵

Volební výsledky (viz příloha č. 1) naznačovaly, že vytvoření všenárodní koalice již nebude možné. Nejúspěšnější stranou v prvních československých volbách byla Československá sociálně demokratická strana dělnická. Následující stranou byla díky velkému množství získaných hlasů Německá sociálně demokratická strana dělnická, za ní na třetím místě se umístila Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu dále se umístila Československá strana národně socialistická, Československá strana lidová a další subjekty

²⁰² KREJČÍ, O., *Nová kniha o volbách*, s. 140.

²⁰³ Senát PČR. *Z historie senátu ČSR*. [Citováno 21. 3. 2013]. Dostupné z www: <http://www.senat.cz/informace/z_historie/senat1r/index.php?ke_dni=5.4.2013&O=9>.

²⁰⁴ KREJČÍ, O., *Nová kniha o volbách*, s. 139.

²⁰⁵ Český statistický úřad. *Specifika voleb 1920*. [Citováno 22. 3. 2013]. Dostupné z www: <[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EE6AE/\\$File/422008k09.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EE6AE/$File/422008k09.pdf)>.

reprezentující politické strany národnostních menšin. Z volebních výsledků vyplývá, že složení parlamentu a vlády díky širokému spektru politických stran byl ideově rozmanitý.²⁰⁶

Druhé volby v československém státě byly vyhlášeny na listopad roku 1925, na rozdíl od předešlých voleb se konaly již na celém území Československé republiky. Počet politických stran kandidujících do voleb se zvýšil na 29. Na základě volebních výsledků (viz příloha č. 2) se zaměření voličů během uplynulých pěti let výrazně změnilo. Politické strany s občanským zaměřením zaznamenaly velký vzrůst hlasů na rozdíl od socialistických stran, u kterých došlo k oslabení voličské základny. Nejúspěšnější stranou byla Republikánská strana, na druhém místě se ocitla nově kandidující Komunistická strana Československa a na třetím místě byla Československá strana lidová. Velká roztržitost politického spektra po těchto volbách vyvolala politickou krizi způsobující problémy při sestavování nové vládní koalice.²⁰⁷

Volby roku 1929 konané na podzim zaznamenaly mírný pokles podaných kandidátních listin. Kandidátky do voleb podalo pouhých 19 politických subjektů, což bylo nejméně za uplynulá volební období. Tento pokles byl dán sloučením některých politických stran na jednu kandidátní listinu.²⁰⁸

Volební výsledky (viz přílohu č. 3) ukázaly silnou voličskou základnu Republikánské strany, která obhájila své prvenství z předchozích voleb. Na druhém místě se umístila Československá sociálně demokratická strana dělnická a na třetím místě Československá strana národně sociální. Na základě daných volebních výsledků lze pozorovat vzestup stran se socialistickým zaměřením politiky. Pokles voličů oproti volbám roku 1925 zaznamenala Komunistická strana Československa, která se ocitla až na čtvrtém místě.²⁰⁹

Pestrost politického uspořádání parlamentu po volebním roce 1929 stále setrvávala, díky velkému počtu politických stran podílejících se na vládě se často nově vzniklá koalice označuje jako široká. Nutno podotknout, že zvolený volební systém do jisté míry také ovlivňoval stranický systém Československa v letech 1918–1929. S vznikem nového státu byl nastolen nový stranický systém, který z větší části nenavazoval na prvky stranického systému

²⁰⁶ Český statistický úřad. *Volby do Poslanecké sněmovny Národního Shromáždění ČSR 1920–1935*. [Citováno 22. 3. 2013]. Dostupné z [www.<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/22005ED03E/\\$File/4219rr_2.pdf>](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/22005ED03E/$File/4219rr_2.pdf).

²⁰⁷ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 215.

²⁰⁸ KREJČÍ, O., *Nová kniha o volbách*, s. 146.

²⁰⁹ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 216.

habsburské monarchie. Důležité je také zdůraznit, že československý stranický systém se na počátku skládal z dosud samostatně existujících stranických soustav a politických organizací nejen českých ale i moravských, německých, maďarských či slovenských. Na základě mnohonárodnostního státu byl zvolen také volební systém, který umožňoval jednotlivým politickým subjektům hájit své zájmy.²¹⁰

²¹⁰ CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, s. 21.

5 Závěr

V průběhu let 1918–1929 se v politickém spektru Československa objevovalo několik desítek politických subjektů. Dostupná literatura uvádí až 50 politických subjektů, což zapříčinilo ideovou rozmanitost v politické sféře československého státu. Nutno podotknout, že relevantní počet politických stran byl menší, ale přesto je politický systém v ČSR stále označován za extrémní multipartismus.

Předmětem diplomové práce bylo nastínit průběh historických událostí v rámci politických subjektů podílejících se na vzniku československého státu a jeho uspořádání či na jejich podílu v zákonodárném sboru. Nutno zdůraznit, že bez významných politických představitelů by nevznikla myšlenka vzniku samostatného státu a nedošlo by k její následné realizaci. Vůdčí hybatele této ideje byli Tomáš Garrigue Masaryk, Edvard Beneš, Milan Rastislav Štefánik v zahraničí a Karel Kramář ve vlasti. Před politickými představiteli po vzniku československého státu stál složitý úkol, vytvořit z ČSR suverénní stát založený na demokratických principech, jež by uznaly okolními státy.

Extrémní multipartismus v meziválečném Československu nebyl zapříčiněn pouze aplikací poměrného volebního systému, ale byl rovněž dán jinými skutečnostmi. Nejprve je nutno konstatovat, že nově vzniklý politický systém byl složen z několika stranických soustav. Ty se až do vzniku ČSR vyvíjely odlišně a relativně autonomně, a to v rámci různých území Rakouska-Uherska (Čechy, Morava, Slezsko, Podkarpatská Rus a Slovensko).

Po vzniku samostatného československého státu umožnil jeho politický a stranický systém zachovat národnostním politickým subjektům své stranickopolitické spektrum, v němž se odrážela vlastní ideologie. Vliv na politické spektrum státu lze pozorovat také především v koncentraci moci do výhradně českých politických stran. Politický systém založený na takové centralizaci se nemohl během krátkého údobí trvání první republiky vyvinout a překonat národnostní hranice.

Politické subjekty národnostních menšin neměly důvod se až na některé výjimky sjednotit či spolupracovat s československými politickými stranami. Při hodnocení politického systému ČSR v letech 1918–1929 docházíme k závěru, že Československo nebylo zcela ideálním státem v politické sféře, nehledě na řešení jiné problematiky například v sociální či

národnostní oblasti. Přesto byl stát a jeho politické subjekty schopné udržet demokratický režim a dále ho vyvíjet a zdokonalovat. Nutno také podotknout, že politická scéna byla rozdrobena i z důvodu postrádání spojovacího motivu, jímž byl dříve motiv budování státu.

Nutno podotknout, že politické subjekty se potýkaly nejen z vnějších a konkurenčními spory, ale především s těmi vnitrostranickými, které je ve většině případů oslabovaly, což dokládají například volební výsledky. Ideová rozmanitost politických stran nabízela českým voličům širokou nabídku jejich výběru ve volbách. Z důvodu neexistence omezovací klauzule pro vstup do poslanecké sněmovny seděli v poslaneckých lavicích i zástupci menších politických subjektů.

V první polovině 20. let 20. stol. společnost inklinovala k socialisticky zaměřeným stranám, což se v roce 1925 na základě volebních výsledků změnilo a lidé upřednostnili občanské strany. V roce 1929 se však voliči na prahu hospodářské krize rozhodli dát své hlasy znovu socialisticky zaměřeným politickým stranám československého politického systému.

Volební systém první republiky také do jisté míry formoval stranický systém státu. Byl založen na základě principu poměrného zastoupení platící pro obě komory Národního shromáždění. Poměrné zastoupení mělo za cíl zajištění politických práv také politickým subjektům národnostních menšin ve státě. Za jeho pomoci mělo dojít k integraci těchto stran do politického systému.

Z hlediska volebního systému je nutno poukázat na vliv vázaných kandidátek, které neumožňovaly voličům přidělovat preferenční hlasy, politickým stranám však usnadňovaly přerozdělení voličských hlasů v druhém a třetím skrutiniu. Zároveň nehledě na to, že vázané kandidátní listiny stranám umožňovaly upevňovat stranickou disciplínu a její volební stabilitu. Často na základě vázaných listin docházelo kvůli vnitrostranickým sporům k zakládání nových politických subjektů.

Jako důsledek poměrného zastoupení docházelo k nutné tvorbě koaličních vlád (všenárodní, rudozelená, panská nebo široká). Udržet sestavenou koaliční vládu bylo v některých případech velmi složité, a proto došlo během první republiky k několika jejím pádům. Všenárodní koalice byla uskupením politických subjektů sestavená dle výsledků voleb do Říšské rady v roce 1911, postupem času se začaly projevovat ideologie konkrétních stran a po krátkém trvání kvůli rozdílnosti mezi politickými subjekty došlo k jejímu rozpadu. Během let 1918–1929 byl politický systém reprezentován kromě koaličních vlád také úřednickou

a polouřednickou vládou. Změnu politické vlády na úřednickou většinou zapříčinily rozpory v koaliční vládě. V důsledku ustanovení první úřednické vlády vznikla tzv. Pětka. V průběhu první republiky proběhly čtyřikrát volby a bylo ustanoveno 18 vlád. Mezi lety 1918–1929 proběhly třikrát volby a v politickém spektru se jmenovalo 11 vlád včetně prvního předsedy prozatímní vlády ustanovené na jednání v Ženevě, T. G. Masaryka.

Politické strany národnostních menšin (především německé politické subjekty) byly již v prvních volbách roku 1920 úspěšné, ale české politické prostředí nebylo připraveno sdílet s nimi vládní posty, resp. politická situace, navzdory jednáním československých politiků se špičkami německých politických stran, podobné dohodě nepřála. První vláda složená z politických subjektů národnostních menšin československého státu byla sestavena až roku 1926 na základě volebních výsledků z roku 1925.

Na závěr práce je zapotřebí podotknout, že politický systém první republiky je možno zkoumat z několika úhlů pohledu a při jeho zkoumání můžeme vzít v potaz několik aspektů společenského života. Na některé negativní, ale i pozitivní prvky československého politického systému navázala současná politika, byť už vědomě či nevědomě. První republika vytvořila cenný základ pro politický systém České republiky. Politika a politické spektrum prvorepublikové doby určily principy pro fungování politické hry. Společnosti dala základ v republikovém uspořádání a snahu bojovat o jeho zachování. Politický systém prvního československého státu dal lidem určitá poučení a je pouze na společnosti, jak s nimi naloží.

6 Použitá literatura

- BARTOŠ, J., TRAPL, M., *Československo 1918–1938*, Olomouc: rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1991.
- BÁRTLOVÁ, A., *Hlinkova slovenská ľudová strana*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005. ISBN 80-7239-178-X.
- BEDNÁŘ, M., *Masarykovo pojetí ČSR a evropské jednoty*, In: BLÍŽOVSKÝ, B., *Živé hodnoty Masarykova Československa pro 21. Století*, Brno: Občanský a odborový výbor, 2012, s. 85–88. ISBN 978-80-254-4000-1.
- BROKLOVÁ, E., *Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918–1938*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. ISBN 80-901059-6-3.
- BROKLOVÁ, E., *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938*, Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-760-7.
- CABADA, L., *Český stranický systém 1890–1939*, Plzeň: Západočeská univerzita, 2000. ISBN 80-7082-696-7.
- CABADA, L., ŠANC, D., *Český stranický systém ve 20. století*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-50-4.
- CÉSAR, J., ČERNÝ, B., *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Díl I. (1918–1929)*, Praha: Československá akademie věd, 1962.
- ČAPKA, F., *Malé zamyšlení nad 28. říjnem 1918*, In: BLÍŽOVSKÝ, B., *Živé hodnoty Masarykova Československa pro 21. Století*, Brno: Občanský a odborový výbor, 2012, s. 78–81. ISBN 978-80-254-4000-1.
- ČAPKA, F., *Politické strany první republiky*, Brno: Cerm, 1998. ISBN 80-7204-102-9.
- ČECHUROVÁ, J., *Česká politická pravice. Mezi převratem a krizí*, Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-264-2.

DOSTÁL, V., *Agrární strana. Její rozmach a zánik*, Brno: Atlantis, 1998. ISBN 80-7108-133-7.

HARNA, J., *Česká strana národně sociální*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s.395–412. ISBN 80-7239-178-X.

HARNA, J., *Český národní socialismus*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 763–780. ISBN 80-7239-178-X.

HARNA, J., *Republikánská strana*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 553–591. ISBN 80-7239-178-X.

HARNA, J., *Stranicko politický systém v Československu v letech 1918–1938*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 535–552. ISBN 80-7239-178-X.

KLÁTIL, F., *Republika nad stranami. O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické (1897–1948)*, Praha: Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-117-3.

KLIMEK, A., *Boj o hrad /1./ Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha: Panevropa, 1996. ISBN 80-85846-06-3.

KLIMEK, A., *Boj o hrad /2./ Kdo po Masarykovi? Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935*, Praha: Panevropa, 1998. ISBN 80-86130-02-9.

KLIMEK, A., *Strana a stranictví v meziválečném Československu*, In: *Společnost v přerodu*, Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000. ISBN 80-86495-01-9.

KREJČÍ, O., *Nová kniha o volbách*, Praha: Professional publishing, 2006. ISBN 80-86946-01-0..

KUČERA, J., *Koncepce národního státu Čechů a Slováků a jeho realita v životě první republiky*, In: HARNA, J., VORÁČEK, E., VALENTA, J., *Československo 1918–1938*:

osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998. 2., Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1999, s. 602–610. ISBN 80-85268-99-X.

KUKLÍK, J., *Československá sociálně demokratická strana dělnická*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 683–709. ISBN 80-7239-178-X.

KUKLÍK, J., *Programový vývoj Československé sociálně demokratické strany dělnické za první republiky*, In: *Současný stav a perspektivy zkoumání politických stran na našem území*, Olomouc: Nakladatelství Gloria, 1999. ISBN 80-86200-18-3.

KVAČEK, R., *Ke vzniku Československa*, In: HARNA, J., VORÁČEK, E., VALENTA, J., *Československo 1918–1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998. 1.*, Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1999, s. 30–40. ISBN 80-85268-99-X.

LIPTÁK, L., *Politické strany na Slovensku*, Bratislava: Archa, 1992. ISBN 80-7115-029-0.

MAREK, P., *Komunistická strana Československa*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 711–746. ISBN 80-7239-178-X.

MAREK, P., *Český politický katolicismus*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 255–311. ISBN 80-7239-178-X.

MAREK, P., *Politické strany maďarské menšiny*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 925–942. ISBN 80-7239-178-X.

NECHVÁTAL, M., *15.5.1921 – založení KSČ: ve službách Kominterny*, Praha: Havran, 2002. ISBN 80-86515-13-3.

NOLČ, J., *První ústava Československa*, In: BLÍŽOVSKÝ, B., *Živé hodnoty Masarykova Československa pro 21. Století*, Brno: Občanský a odborový výbor, 2012, s. 135–138. ISBN 978-80-254-4000-1.

NOVOTNÝ, L., *Political Parties of the German Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938) – Brief Summary and Outline of the Issue*. In: *Öt Kontinents. Az Új-és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei. Eötvös Loránd Tudományegyetem. (Cinq Continents. Les cahiers du Département d’Histoire moderne et contemporaine. Université Eötvös Loránd)* 2010, Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar (Facultas Philosophiae) 2011, s. 195–216. ISSN 1589-3839.

OLIVOVÁ, V., *Idea československého státu*, In: BLÍŽOVSKÝ, B., *Živé hodnoty Masarykova Československa pro 21. Století*, Brno: Občanský a odborový výbor, 2012, s. 81–85. ISBN 978-80-254-4000-1.

OPAT, Jaroslav. *Filozof s politik T. G. Masaryk*. Praha: Melantrich, 1990. ISBN 80-7023-044-4.

ROGULOVÁ J., *Slovenská národná strana*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 821–832. ISBN 80-7239-178-X.

ROKOSKÝ, J., *Agrární strana*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 413–441. ISBN 80-7239-178-X.

ROKOSKÝ, J., *Antonín Švehla, státník ve službách demokracie*, In: ŠOUŠA, J., MILLER, D., SAMAL, M., *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*, Praha: Karolinum, 2001. ISBN 802-246-0179-6.

RUPNIK, J., *Dějiny komunistické strany Československa: od počátku do převzetí moci*, Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0957-4.

SLÁDEK, Z., *Československá národní demokracie*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 593–616. ISBN 80-7239-178-X.

ŠEBEK, J., *Politické strany německé menšiny*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. A KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 861–891. ISBN 80-7239-178-X.

ŠEDIVÝ, I., *Vznik Československa. Možné roviny pohledu*, In: HARNA, J., VORÁČEK, E., VALENTA, J., *Československo 1918–1938: osudy demokracie ve střední Evropě: sborník mezinárodní vědecké konference v Praze, 5.–8. října 1998. 2.*, Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1999, s. 509–512. ISBN 80-85268-99-X.

TÓTH, A., NOVOTNÝ, L., STEHLÍK, M., *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938. Od státu národního ke státu národnostnímu?*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2012. ISBN 978-80-7308-413-4.

TOTH, A., *Political Parties of Hungarian Minority in Interwar Czechoslovakia (1918–1938) – Brief Summary and Outline of the Issue*, In: *Ot kontinens (Az Uj- es Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei, Eotvos Lorand Tudományegyetem Budapest) – Cinq Continents (Les cahiers du Departement d'Histoire moderne et contemporaine Université Eotvos Lorand Budapest)*, Budapest : Eotvos Lorand Tudományegyetem, 2010, s. 169–193. ISSN 1589-3839.

TRAPL, M., *Československá strana lidová*, In: MALÍŘ, J., MAREK, P. a KOL., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. Díl. Období 1861–1938*, Brno: Nakladatelství Doplněk, 2005, s. 655–681. ISBN 80-7239-178-X.

TRAPL, M., *Český politický katolicismus v letech 1918–1938*, In: FIALA, P., FORAL, J. a KOL., *Český katolicismus 1848–2005*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 177–324. ISBN 978-80-7325-155-0.

Internetové zdroje:

KDU-ČSL. *ČSL mezi válkami*. [Citováno 13. 3. 2013]. Dostupné z www: <<http://www.kdu.cz/Dokumenty/Historie/3-CSL-MEZI-VALKAMI.aspx>>.

Mach, Vladimír. *Komunistická strana Československa, počátky KSČ*. [Citováno 18. 3. 2013]. Dostupné z www: < http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_01.php>.

Senát PČR. *Z historie senátu ČSR*. [Citováno 21. 3.2013]. Dostupné z www:
< http://www.senat.cz/informace/z_historie/senat1r/index.php?ke_dni=5.4.2013&O=9>.

Český statistický úřad. *Specifika voleb 1920*. [Citováno 22. 3. 2013]. Dostupné z www:
< [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EE6AE/\\$File/422008k09.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EE6AE/$File/422008k09.pdf) >.

Český statistický úřad. *Volby do Poslanecké sněmovny Národního Shromáždění ČSR 1920–1935*. [Citováno 22. 3. 2013]. Dostupné z www:
<[http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/22005ED03E/\\$File/4219rr_2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/22005ED03E/$File/4219rr_2.pdf) >.

7 Resumé

The thesis is entitled "The political system of Czechoslovakia 1918–1929", deals with party organization of the state of Czechoslovakia in the mentioned period, and is divided into three chapters. The first one deals with the historical insight into the circumstances leading to the establishment of the Czechoslovak Republic in 1918, and the events of the early political development in the beginning of the 1920s.

The second chapter analyzes the political parties in Czechoslovakia themselves in the defined period, namely the Republican Party of Farmers and Smallholders, the Czechoslovak National Democratic Party, Czechoslovak People's Party, the Czechoslovak Social Democratic Workers Party, the Communist Party of Czechoslovakia and the Czechoslovak Socialist Party (until 1926 the National Socialist). In this chapter, the author did not omit to mention the most important Slovak political parties and the parties of German and Hungarian minorities. The second part of the thesis deals firstly with general information about the party system in the period 1918-1929 in Czechoslovakia. The subchapters dealing with specific political entities are focused on their creation, interaction and impact on the Czechoslovak political scene. The author did not omit to describe even the political programs of particular parties, their internal structure, the co-founded affiliated organizations and press organs. While the Czechoslovak political parties are divided into the separate subchapters, the Slovak parties, which also had an impact on shaping of the political environment of Czechoslovakia, and political parties of national minorities, especially Germans and Hungarians, who had also actively involved in the formation of the Czechoslovak political spectrum and on the activities of the legislature, are treated as one subchapter

The third chapter of the thesis deals with the election results and the election law. The text initially concentrates on the history of the electorship and the establishment of the parliament, the government and the president function. The second part of this chapter deals with the election results of the years 1920, 1925 and 1929.

8 Příloha

1. Volby do Národního shromáždění roku 1920 dle dosažených mandátů

VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY				
NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ ČSR 1920 - 1935				
Tab. 1. 6 Získané hlasy a mandáty podle politických stran				
Volby v roce 1920				
Politická strana	Platné hlasy		Počet mandátů	
	abs.	v %	abs.	v %
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	603 618	9,74	28	9,33
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	1 590 520	25,65	74	24,67
Československá strana národně-socialistická	500 260	8,07	27	9,00
Československá strana lidová	699 728	11,29	33	11,00
Československá živnostensko-obchodnická strana	122 813	1,98	6	2,00
Autonomistický blok	242 045	3,90	11	3,67
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	689 589	11,12	31	10,33
Komunistická strana Československa	-	-	-	-
Sudetoněmecká strana	-	-	-	-
Národního sjednocení	387 552	6,25	19	6,33
Krajinské křesťansko-sociální strany a maďarské národní strany	278 635	4,49	10	3,33
Ostatní strany	1 085 272	17,50	61	20,33
Celkem	6 200 032	100,00	300	100,00

Zdroj: Český statistický úřad. *Volby do Poslanecké sněmovny Národního Shromáždění ČSR 1920–1935*. [Citováno 22. 3. 2013]. Dostupné z www:
 < [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/22005F0978/\\$File/4219rr_6.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/22005F0978/$File/4219rr_6.pdf) >.

2. Volby do Národního shromáždění roku 1925 dle dosažených mandátů

VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY				
NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ ČSR 1920 - 1935				
Tab. 1. 9 Získané hlasy a mandáty podle politických stran				
Volby v r. 1925				
Politická strana	Platné hlasy		Počet mandátů	
	abs.	v %	abs.	v %
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	970 940	13,66	45	15,00
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	631 403	8,88	29	9,67
Československá strana národně-socialistická	609 153	8,57	28	9,33
Československá strana lidová	691 095	9,72	31	10,33
Československá živnostensko-obchodnická strana	286 058	4,02	13	4,33
Autonomistický blok	560 245	7,88	23	7,67
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	411 365	5,79	17	5,67
Komunistická strana Československa	934 223	13,14	41	13,67
Sudetoněmecká strana	-	-	-	-
Národního sjednocení	284 601	4,00	13	4,33
Krajinské křesťansko-sociální strany a maďarské národní strany	98 337	1,38	4	1,33
Ostatní strany	1 629 991	22,93	56	18,67
C e l k e m	7 107 411	100,00	300	100,00

Zdroj: Český statistický úřad. *Volby do Poslanecké sněmovny Národního Shromáždění*

ČSR 1920–1935. [Citováno 22. 3. 2013]. Dostupné z www:

< [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/220060C7B9/\\$File/4219rr_9.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/220060C7B9/$File/4219rr_9.pdf) >.

3. Volby do Národního shromáždění roku 1929 dle dosažených mandátů

VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY NÁRODNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ ČSR 1920 - 1935				
Tab. 1. 12 Získané hlasy a mandáty podle politických stran				
Volby v r. 1929				
Politická strana	Platné hlasy		Počet mandátů	
	abs.	v %	abs.	v %
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	1 105 498	14,97	46	15,33
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	963 462	13,05	39	13,00
Československá strana národně-socialistická	767 328	10,39	32	10,67
Československá strana lidová	623 340	8,44	25	8,33
Československá živnostensko-obchodnická strana	291 209	3,94	12	4,00
Autonomistický blok	425 051	5,76	20	6,67
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	506 761	6,86	21	7,00
Komunistická strana Československa	753 220	10,20	30	10,00
Sudetoněmecká strana	-	-	-	-
Národního sjednocení	359 547	4,87	15	5,00
Krajinské křesťansko-sociální strany a maďarské národní strany	257 372	3,49	9	3,00
Ostatní strany	1 332 191	18,04	51	17,00
Celkem	7 384 979	100,00	300	100,00

Zdroj: Český statistický úřad. *Volby do Poslanecké sněmovny Národního Shromáždění ČSR 1920–1935*. [Citováno 22. 3. 2013]. Dostupné z [www](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/220060E943/$File/4219rr12.pdf):
< [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/220060E943/\\$File/4219rr12.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/220060E943/$File/4219rr12.pdf) >.